

REVISTA CULTULUI MOZAIC

Anul XIX

ȘVAT 5734

12 pagini, 1 leu

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: BUCUREȘTI, STR. SF. VINERI 9 — TELEFON 15.50.90

IGIENA ÎN BIBLIE ȘI TALMUD

Două din cele mai importante noțiuni igienice și au sursa în scrierile religioase mozaice: odihna de sfârșit de săptămână și profilaxia bolilor. Aceste două idei își au originea în leitmotivul monoteismului iudaic — curățenia în fața lui Dumnezeu. În accepția noastră, noțiunea de curățenie se extinde nu numai asupra domeniului religios-etic, ci include și curățenia trupească. Rabinul Pinchas ben Jair exprimă această idee în felul următor: „Curățenia trupului duce la curățenia sufletului”. În felul acesta, curățenia — baza igienei — devine o îndelungată religioasă. Codificarea prevederilor sanitare ale Bibliei reprezintă prima contribuție creatoare a evreilor în domeniul medicinei. Iată de ce Moșe este considerat unul din marii precursori ai igienei moderne. Majoritatea prescripțiilor de igienă se află în cartea Leviticul, altele în Numerii și Deuteronomul.

La vechii evrei prețul nu exercita și funcția de talmăduitor, fiind doar un pazitor al igienei sociale. În afară de serviciul în templu el se îngrijea de respectarea întocmai a prevederilor sanitare. În capitolul 13 din Leviticul sunt formulate pentru prima oară principiile de bază în combaterea eficientă a bolilor molipsitoare.

Aceste prescripții se referă la Tzaraat, care după concepția modernă nu este identică cu lepra. Tzaraat este mai curând o denumire comună pentru diferite boli de piele. Nicăieri în Tora nu găsim o descriere atît de amănunțită a simptomelor ca la această boală. Scopul urmărit era de a da preotului indicații exacte cum trebuie pus un diagnostic. Tzaraat descris în Leviticul era o boală molipsitoare care necesita măsuri sanitare drastice: 1) obligația de a anunța în cazul cînd cineva era suspectat de această boală; 2) carantină de 7 la 14 zile; 3) izolarea perfectă a bolnavului; 4) arderea tuturor obiectelor de îmbrăcăminte purtate. Examinarea pacientului trebuia să se facă la lumină bună, de zi. În cazul că se stabila existența bolii, preotul trebuia să-l declare pe bolnav impur. Acest diagnostic era pentru bolnav de o importanță covârșitoare, căci atîta timp cît era bolnav era exclus din viața socială. El era obligat să locuiască în afara taberei sau orașului și să poarte vestimente speciale spre a fi ușor identificat. Dacă cineva se apropia, el trebuia să-l vestească prin exclamația *Paru*. Tzaraat-ul exista în formă acută și cronică, respectiv bolnavul era socotit vindecabil sau nevindicabil. După ce bolnavul se vindeca, înainte de a ieși din izolare trebuia să-și spele hainele, să-și taie părul și să se îmbăieze.

Luptătorii înțorși din război trebuiau să rămână în carantină șapte zile. Mai înainte de a reveni în tabără ei erau puși să facă baie; hainele și echipamentul, ca și prada de război trebuiau curățate minuțios. Obiecte din metal erau sterilizate prin foc. Aceste prevederi reprezintă o măsură profilactică de mare însemnătate.

Toate acestea arată că înțelegător din vechea Iudee aveau noțiuni destul de exacte despre modul de transmitere a bolilor infecțioase. Ei știau că acestea nu se transmit numai de la om la om, ci și prin îmbrăcăminte, ustensile, muște,

animale. Așa, de pildă, Talmudul afirmă că pieile unor animale bolnave sînt periculoase. Azi știm că antraxul și alte boli se transmit în acest mod. De asemenea, Tora susține că adunările și foametea favorizează ivirea unor epidemii. Remarcabilă este ideea exprimată de rabi Samuel că bolile pot fi aduse din depărtări de către caravane.

Cu deosebită grijă textele vechi ebraice recomandă a nu se folosi apă necurată. Apa asupra căreia existau bănuiele trebuia fiartă înainte de a fi consumată. Talmudul recomandă ca lucruri în stare de putrefacție să fie îndepărtate de rezervarele de apă. În apropierea lor era oprit a se afla cadavre, tăbăcării, cuptoare de ars cărămizi sau cimitire. Era interzis să se lase pe stradă apă devenită necurată; animalele nu trebuiau adăpate cu ea. Vechii iudei cunoșteau și primejdia apei stătătoare. De aici grija cu care era asigurată aprovizionarea așezărilor cu apă potabilă. Există izvorul (*beer*) care aducea apă curgătoare și cisternele (*hor*) care erau mai des folosite. Acestea din urmă erau acoperite cu o piatră pentru a feri apa de necurătenii sau de încălzire. Edificator în această direcție este felul în care se făcea aprovizionarea cu apă a Ierusalimului. Din vest venea apă de la Izvorul Ghishon, prin iazul Siloah, de-a lungul unui canal de 525 metri iar din sud, printr-o conductă, de la izvoarele lui Slomo.

De remarcat că spălările și băile erau la mare cinste în Iudeea, în pofida dificultăților de procurare a apei. Scurfundarea în apă, *tevil* avea un caracter ritual, dar ea trebuia să fie precedată de o baie de curățenie, deoarece în timpul ceremoniei rituale nu trebuia să existe nimic străin între trup și apă, orice necurătenie a trupului sau a apei anulind valoarea ritualului. Spălarea minților înainte de rugăciunea de dimineață și înaintea fiecărei mese a fost din totdeauna o obligație religioasă de mare însemnătate. Spălarea picioarelor, un vechi obicei oriental, era considerată ca o formă aleasă de ospitalitate. Astfel, în cartea Geneza (18,4), în descrierea modului în care Avraham i-a înținsperat pe cei trei îngeri găsim o descriere a acestui ritual. De altfel, datorită clipei și a mersului îndelungat pe jos, igiena picioarelor era o necesitate.

În Iudeea oamenii se îmbăiau în riuri sau în băi publice. Foarte apreciate erau băile fierbinți urmate de masa și de frecții cu ulei. La spălat se foloseau fulgi de săpun parfumat.

Observații interesante aflăm în Talmud cu privire la volarea hidroterapii. Apa rece era considerată a avea acțiune calmantă, anticongestivă și aceasta deoarece contracta vasele sanguine. De asemenea învățații Talmudului se referă la acțiunea tonică, stimulată, a hidroterapii și recomandă folosirea alternativă a apei reci și fierbinți. Mai trebuie să amintim băile fierbinți de sulf de la Tiberiada, care sînt și azi căutate de bolnavii de reumatism, boli de piele etc.

IGIENA LOCUINȚEI

Sursele de care dispunem ne îndreptăcesc să presupunem că orașele Iudei se caracterizau prin curățenie exemplară. În Ierusalim, ale cărui străzi erau pavate și iluminate, se mătura zilnic. Gunoaiele erau depozitate în afara orașului. Hazinele erau de asemenea în afara orașului iar în timp de război, soldații trebuiau să sape o groapă în care să-și facă nevoile.

Igiena locuinței este caracterizată prin cuvintele biblice „Ce frumoase sînt corturile tale Iacov și sălășurile tale Israele”. Vechii evrei locuiau în locuințe luminoase și bine aerisite. Locuințele umede și lipsite de soare erau considerate nesănătoase. Textele talmudice amintesc despre Tzaraat-ul locuinței, care pare a fi fost o ciupercă. În cazul că nu putea fi înlăturată, casa trebuia dărîmată.

Vechii evrei aveau de asemenea cunoștințe de eugenie; așa, căsătoriile între anumite rude erau interzise. Se cunoștea de asemenea caracterul ereditar al unor malformații și al hemofiliei. Copiii li se recomandă sportul, în special înotul. Încăperile de clasă erau luminoase și aerisite.

După cum se știe, în religia noastră legile privind alimentația ocupă un loc deosebit. Ele au, firește, în primul rînd un caracter religios dar nu se poate contesta influența lor asupra igienei. Aceasta reiese mai ales din obligația de a controla cu atenție carnea animalelor tăiate.

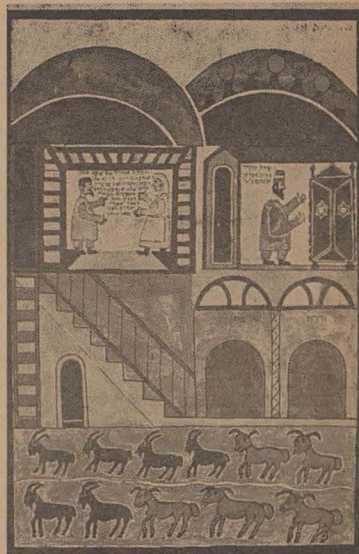
Una din cele mai de seamă instituții ale igienei sociale iudaice este fără îndoială porunca: „Șase zile să muncești iar a șaptea să te odihnești”.

(Continuare în pag. a IV-a)

Shalom Moskovitz:

Motive biblice

pictură în ulei

15 ȘVAT

Mai întîi să sădești puietul...

Rabi Iohanan ben Zacai zicea: Dacă ții un puiet în mină și ți se spune „Iată, a sosit Mesia!” mai întîi să sădești puietul și abia după aceea să te duci în întîmpinarea lui.

De la începutul creațiunii, Dumnezeu s-a îndeletnicit în primul rînd cu săditul, după cum stă scris: „Și a sădit Dumnezeu o grădină în Eden, la răsărit”.

Am reprodus aceste două pasaje talmudice pentru că ele sînt semnificative pentru grija cu care înconjoară iudaismul vegetația. Cuvintele de străveche înțelepciune capătă o rezonanță surprinzătoare de actuală astăzi, cînd se vorbește atît de des de ecologie. O ilustrare a concepției iudaice cu privire la natura înconjurătoare este și faptul că a instituit o sărbătoare a pomilor, pe care evreii de pretutindeni au celebrat-o și o celebrează de mii de ani la 15 Șvat (în acest an, la 7 februarie). Într-adevăr, ziua de 15 Șvat (Hamiša Asar bi Șevat) este, după Mișna, Roș Hașana 1, Anul nou al copacilor. Ce înseamnă această expresie și care este importanța acestei date în legiurile religioase evreiești? După prescripțiile Torei, evreul era obligat să dea leviților o zeciuială (*maaser*) din toate roadele pămîntului său. O a doua zeciuială (*maaser seni*), trebuia consumată la Ierusalim, cu prilejul unuia din cele trei pelerinaje. În fiecare al treilea an, această a doua zeciuială se împărțea săracilor și purta numele de zeciuiala săracilor (*maaser ani*). Regula era că zeciuiala trebuia osebărită chiar din rodul anului respectiv. Nu se putea zecuii rodul unui an pentru anul dinainte sau cel următor. Era, deci, necesar să se fixeze o dată care să despărță o recoltă de cealaltă. Pentru roadele co-

pacilor, școala lui Șamai a preconizat data de 1 Șvat, iar școala lui Hilel data de 15 Șvat. În practica religioasă părerile școalei lui Hilel au prevalat cu timpul, astfel că ziua de 15 Șvat a fost general adoptată.

Deși Biblia n-o menționează, este probabil că sărbătorirea zilei de 15 Șvat este foarte veche. Unii cercetători cred că ea își are obârșia într-o străveche sărbătoare a solstițiului de iarnă, tot astfel cum ziua de 15 Av este probabil în legătură cu solstițiul de vară. Alți cercetători înclină mai curînd spre părerea că era data cînd începea sădirea copacilor în Iudeea, deci o dată practică a calendarului agricultorului. Ea s-a transformat abia mai tîrziu în sărbătoare religioasă, cînd poporul evreu a pierdut contactul cu pămîntul natal.

Din veacul al 16-lea s-a introdus obiceiul de a se minca de Hamișa Asar bi Șvat fructe, de preferință mediteraniene. Probabil în legătură cu faptul că este a 15-a zi a lunii, se obișnuiește a se procura 15 feluri de fructe. Unii recită după fiecare fel una din cele 15 Cîntări ale trepțelor (Șirei hamealot) din Cartea Psalmilor (Ps. 120—134). În Orient, de pildă, numărul felurilor de fructe crește pînă la cincizeci. Fiecare dintre cei invitați la masă citește un capitol din cartea Peri Et Hadar și mănîncă apoi din fructe, rostind mai întîi binecuvîntarea corespunzătoare.

În ritualul așchenazit nu se prevăd rugăciuni speciale pentru ziua de Hamișa Asar bi Șvat. Ziua este însă caracterizată ca festivă prin aceea că nu se rostește rugăciunea de pocăință tahanum. În cele mai multe comunități ea se omite și din rugăciunea de Minha a zilei de ajun. La înmormîntări nu se rostește rugăciunea Tîduc hadin. În nici un caz nu este voie de post în acea zi.

La evreii sefarzi, ziua de Hamișa Asar bi Șvat se sărbătorește cu fest. Sub influența gîndirii cabalistice, această zi s-a înconjurat cu un vîl mistic. Fiind unul din cele patru începuturi din enume-rate de Mișna, Roș Hașana 1, ea este considerată ca o zi de judecată (Iom hadin). În noaptea de 14 spre 15 Șvat, există un ritual special, cu numeroase intercalări poetice și cabalistice.

DONAȚIE

Fundația „National Endowment for the Humanities in Washington” a donat o sumă importantă Institutului Leo Beck din New York pentru completarea colecției sale de publicații evreiești.

CURS DE LIMBA EBRAICĂ LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Sub auspiciile Catedrei de limbi orientale de la Facultatea de limbi române, clasice și orientale a Universității din București, s-au inaugurat, începînd din acest an universitar, o serie de cursuri facultative, deschise tuturor studenților, de limbi asiatice și africane. Alături de lectoratele de chineză, japoneză, hindi, arabă, persană, turcă, tătară, amhară, hausa, funcționează, cu un program de o ședință pe săptămînă și cel de limba ebraică.

Titularul cursului este d. lector Ion Alexandru.

דער בארימטער רומעניש-יידישער שרייבער

יצחק פעלץ דערמאנט זיך...

דער רומעניש-יידישער שרייבער יצחק פעלץ האט דעם ערשטן יאנואר 1974 באקומען דעם יעקב גראפער פריז. וואס ווערט יערלעך פאר טיילס אין ירושלים פאר ליטעראטור בנוגע דעם לעבן פון רומענישן יידנטום.

אויס מאלראטאט פון אונדזער רעדאקציע האט דער שרייבער פארענטלעכט אין די רומענישע ווייט זכרונות. וואוויז איז האב אנגעשריבן דעם ראמאן, קאלעא וואקארעטש. מיר ברענגן גען פארן יידישן ליינער א געקירצטע ווערסיע. דאס אנשרייבן דעם ראמאן האט מיר באשעפטיקט נאך צוריק מיט סופציק יאר.

מיין פאטער שטאמט פון באסאשקא און מיין מוטער פון בוקארעשט. איך בין געבארן דא. אין דער הויפטשטאט, איז האב געלעבט צווישן די העלדן פונעם בוך. זיי געקאנט מיט זייערע לידן און פריידן.

וואוויז איך האב געשריבן דאס בוך?

איך האב אנגעהויבן מיטן מאכן דעם פארטרעט פון עטליכע באקאנטע פון אלע שיכטן. אזוי האב איך במשך צען יאר צוגענומען אלעס פיל אנגעשריבענע ווייטן.

צוריק מיט סופציק יאר האב איך פארעפנטליכט א פראגעמענט פונעם ראמאן.

אס די פארטרעט זענען מיט דער צייט געעניגערט געווארן. אזוי ווי איך האב פערזענלעך געקאנט אט די פארשיידענע, זייער אויפשטיין און ירויות, האב איך אנגעשריבן אנדערע הונדערטער ווייטן מיטן געפלאנטן לעבן פון דעם אסאליקן בוקארעשטער געטא.

ר' יהושע

דער ערשטער וואס האט מיך דערנענטערט צו דער פאלקס-ליטעראטור איז געווען מיר א קרוב, ר' יהושע, וועלכער איז געווען א שניי דער, איז געווען א גוטער דערגלייכער. זייענדיק נאך א קינד פון עסק יאר, האב איך זיך צוגעניגט צו זיינע מעשיות. ער איז געווען א זקן, א בן שבעים, און געפילט א לעבן פון א באהעם, אין די קרעטשעס און קאפעהייזער. איך משהו וואס ער האט געלייבעט האבן ביי אים באקומען א באצויבענדיקן חן, ווען ער האט זי איבערגעדרייט, דערפאר איז קיין וואונדער נישט וואס איך האב נישט גענומען קיין בע' סערע וואוילונגען ווי אויסצוהערן זיינע דער-צילונגען.

שפעטער, ווען איך בין אלס געווארן אכט יאר, האב איך אנגעהויבן שרייבן פאנציע, פארשטייט זיך אז ר' יהושע איז געווען דער ערשטער וועלכער איך האב געוויזן מינע פערדן, וועלכע ער האט זייער געלויבט.

אס דער אלטישקער האט באשיינט מיין קינד הייט, אזוי האב איך אים באשריבן אין ראמאן.

די מומע חייקע

זי האט אויסגעוויזן צו זיין א שטילע פרוי, אבער משה זי צוהט וואס זי האט מסתמה איר געגעלעבט, האט זי געליטן פון די געווען, איך געדענק זי נאך תמיד אין פאניק. קיינמאל האט זי נישט געהאט קיין רואיקע מינוט. אויך איז שלאף האט זי געהלומט קאטאסטראפס. שטעלט איך פאר, אז אזא מענטש האט א קלאנקע שוועסטער (מיין מוטער), וועמען זי פראוואט ארויסהעלפן. דער מאן אירער, מיין פאטער, איז געווען דער היפף פון איר. ער איז געווען א רואיקער, וועמען האט געשמעקט די אכילה. ביידע, אי די מומע אי דער פאטער לעבן אין די ווייטן פונעם ראמאן.

פאר וואס איך האב זי באשריבן? פשוט: מיט זי האב איך פארבראכט מיין קינדהייט, ביי זי איז הויז בין איך אויפגעוואקסן ביי מיין מוטער איז געשטארבן (ווען איך בין אלס געווארן 11 יאר).

הגם נאך גאך יונג, האב איך געטראכט זי צו באשריבן אין א בוך, אזוי ווי איך האב זי גע-

שיר-השירים, אן אומאויסשעפליכער מקור פאר אינספיראציע

יענער טאג, אין וועלכן מ'האט, נאך העפטיקע ויכוחים, באשלאסן איינצושליסן אין די כתבי-קודש אין שיר השירים, איז געווארן פון רבי עקיבא ווי דער טאג פון בריאת העולם, אזוי ארום האט דער גרויסער תנא געברענגט דעם גרעסטן לויב וואס איז נאך מעגלעך פאר דעם קונסט-יומער פון דער אוניווערסאלער ליטעראטור. ער האט אומדעקט אן אמת, וועלכן די יארהונדערטער, וואס האבן אומאומטערבארן געפאלגט, האבן דאס באשטעטיקט: שיר-השירים רש"י נישט נאר אן אויסערדענליכע פאעטישע שאפונג, נאר ערשטקע אן דעם סאטע אנהויב פון א ריי פאעטישע שאפונגען פון ערשטער וויכטיקייט, שטעלט מ'ס זיך פאר א תמיד לעבעדיקער אומאויסשעפליכער קוואל פאר די דיכטער פון אלע צייטן, און א ספיריטועלער מוסטער פאר אלע ליטעראטורן.

דער אויפשטייג פון אס דעם מיסטעריעסן אין דער רומענישער לייט-טעראטור איז, פון דער פערטעקסטיוו, א מוסטערהאפטע, דערפאר איז ווערט די מ'דאס נאכצופאלגן.

ווען איך רעד וועגן גורל פון שיר-השירים אין אונדזערע געגנטן, האב איך אין זיין, ווי ס'איז נאסירלעך, אין דער ערשטער ריי, די רומענישע איבער-זעצונגען פון אס דעם גרויסן פאעט, אנהויבנדיק מיט דער ביבל פונעם ספאליקן שערבאן פאנסאפאלינג: איך האב אין זיין יענע ווערסיעס, וואס האבן זיך גע-שטעלט פאר א ציל אפצוהיטן געטריי דעם נייטס און דעם אריגינאלן טעקסט, ווייל אין דעם רוב פאלן האבן אס די ווערסיעס, זיי נופא, א וויכטיקער מאמענט אין דער אנטוויקלונג פון דער רומענישער ליטעראטור, שפראך, מיטגעוויקט צו שאפן א דערציילונגעס לייטעריעס. וואס זאל בכח זיין אויפצונעמען די גרויסע פאעזיע און האבן צוגעגרייט, זאל זיין אז בלויז מיט דעם, א באדן גרויס פאר דער אנטוויקלונג פון דער רומענישער לייט.

איך דער נאכפאלגער ריי, נאך דער ביבל וואס טראגט דעם נאמען פון שערבאן פאנסאפאלינג האט געפאלגט די ביבל פון נעאמאן, וועלכע איז גע-שריבן אין א זייער אנגענומענער שפראך, דערנאך די אויסגאבע פונעם סינאד גע-רוקס אין יאר 1914, אין 1937 איז דערשינען, אונטער דער השגחה פונעם אקא-דעמיקער ראקסטי, די אויסערדענליכע איבערזעצונגען פונעם שרייבער גאלא נאלאקסיאן און דעם גלח וואסילע ראדו, ס'איז אויך באוואוסט אז מיכאיל סאדא-וואנא, מיט דער הילף פון דעם עברעאישן משה דוד, האט געמאכט אייניקע איבערזעצונגען, וואס האבן אנטוויקעלט אן איינצלא נאלאקסיאן, פון תהי-ליס, מניח רוח און האט מאניפעסטירט א נייגונג צו שיר-השירים.

דערנאך וועגן דער השפעה פון שיר-השירים אויף דער רומענישער ליטעראטור, קענען מיר זיך נישט בארענעצן בלויז צו די טעקסטן וואס האבן געהאט פאר א ציל צו איבערזעצן געטריי דעם אריגינאלן טעקסט און זיין גייסט. מיר האבן אויך אין אכט אויך די פרייערע איבערזעצונגען, ווערן וואס האבן זיך באזירט אויפן ביבלישן טעקסט, אבער זיי האבן באהאנדלט די זעלבע טעמא אבער דאך אנדערש, פאראפראדירט, פאעטישע שאפונגען, אין וועלכע ס'איז איבערגע-נומען געווארן די טעפציפישע מאטיוון פון שלמה המלךס מיסטעריעס.

דער נאמען פון קארנעליי-אקסאדא-מאדראטאנא, פאעט און פראגא-מאדראטאנא, פאר וואס איז געווען באקאנט אין זיין צייט, איז געבליבן אין דער רומענישער ליטעראטור-געשיכטע נאך צוליב זיין פאעטישער איבערזעצונג פון שיר-השירים, אין 1938 האט מארשעל ברעסלאו געשריבן אן אראסאריס פאר טאליא, כאר און אקעסטער אויף דער באוואוסטונג פון שיר-השירים, וואס איז געלויבט געווארן פון דער לייט.

אויך ביי ג. קאלינסקו באגעגענען מיר פאראפראדירונגען פון שיר-השירים.

ס'איז מערקווארדיק דער פאקט וואס די דיכטער פון היינטיקן דור מא-ניפעסטירן גרויס אינטערעס, אין דער לעצטער צייט, פאר ביבלישע מיסטערי-ווערס. אזוי לחש, האט געברענגט סאמאנע פארענטלעכט אין דעם זשורנאל "ארוזשעש", א שיינעם פראגעמענט פון שיר-השירים, פון א אייגנארטיקער ווייז, דא נישט לאנג איז דערשינען אין פאראג, קארטעא רעמאנעסאקא א שיינער באנד אינסטרוירט פון סאבין באלאשא, דער לייטער פאעט שיר-השירים, פון ראדו קארנעטש.

אס דער זייער געלונגענער פאעט פון ראדו קארנעטש איז אויך א בא-ווייז, אז דער טעקסט פון שיר-השירים איז אויך היינט א רייכער מקור פון פאע-טישער אינספיראציע. אן אומאויסשעפליכער מקור און אן אומשטערבליכער מוסטער-ווערק.

יעקב לייבאוויטש

אזכרה נאך די קדושים פון יאנואר 1941

מיטוואך, כ"ב טבת תשל"ד (16-טער יאנואר 1974) זענען געווארן 33 יאר פונעם געגאנגען פאגאם פון בוקארעשט. לוכר די אומגעקומענע על קידוש השם זענען אפגעריסן געווארן תפילות, איז דער בוקארעשטער כאר-שיל, פון הרב ר' יצחק מאיר מארילוס של"ס און די חונים הארניק און זשוקאוואס.

מר דניאל טעגאל, דער פרעזידענט פון דער בוקארעשטער קהילה, האט גערעדט וועגן דער באדייטונג פון דער אזכרה. פארן אפגענומען ארויף קדוש השם מען דערנאך מוזיק געווען, נאך דער ריי, די אומגעקומענע קדושים.

דערנאך האבן אלע תפילות געזאגט קדוש. דעם צווייטן טאג, צופרי, איז מען ארויס אויפן בית-עלמין פון דזשור-דזשולוי שאסיי, וואו ס'זענען געבראכט געווארן צו קבר ישראל דאס רוב פון די 120 קדושים, און מ'האט געמאכט אן אזכרה.

דעם גוטן

זיסן טעם פון די טייטלעך...

איך די פייגעלעך פארגעסן נישט...

געזענטסטו נאך דעם גוטן זיסן טעם פון די טייטלעך און פייגן און פון די אנדערע מיי ניםחמשה עשר יאר איז די פראג גערויפט ביי דיר ארויס א שמיכל? דו האָסט רעכט: ווי אזוי וואָלטסטו דאָס געווען געקאָנט פארגעסן? דו האָסט רעכט: אָם דעם טעם פארגעסן מען נישט, קיינער פון אונדז פארגעסט עס נישט, סיי ווי פיל ס'זאל זיין זיינע טעג אויף אַם דער וועלט. און נישט נאָר דעם טעם, נאָר אויך די לוסטיקע נייגערדיקייט פונעם זיך דער ווארט, גלייך מיט דער פרייד פונעם דעמאָליצירן, אויך היינט, נאָך אזוי פיל יאָרן. פילן מיר נאָך אין אונדזערע הענט די וואָרעמע רונדע פירות, וואָס אָבן צו אונדז דערגרייכט פון ווייטער לענדער און ימען, זייער דופט האָט אָנגעפולט דאָס צייט, מען גלייך ווי מיר וואָלטן נאָר געהערט דעם צוזאָגנדיקן גערויפ פונעם פאָרענטעם בייטל, און וועלכן ס'האָבן זיך געפונען די זיסע מתקנים...

אין דרויסן האָט דער שניי שטורם ווילד געוואָלט — אונדז האָט עס זיך אויסגעדאכט אז ס'איז דאָס קול פון די הונגעריקע וועלכע מיר האָבן נעכטן אָונט געהערט אז זיי האָבן פאָרפליצט זיך געגנט — די שניינע גענווען הויך ווי די הייזער — די געבעדיקע, קלייניקע הייזלעך פון דעם שטעטלעך מיינע קינדער יאָרן! — די זון האָט זיך שוין נישט געוויזן זינט א יובל, אָבער די גאנצע האַרבייט פון אַם דעם ווינטער און ווי פארטייט די געט וואָרן פון דעם פאָרענטעם בייטל טעלע מיט פירות, דאָס איז גע'עשריאָבן!'

מאנדלע, האָז'ניסלעך, ראָ'זשענקעס, באָקסער, טייטלעך, פייגן... יעדעס פֿאַר אַן אַרץ צייט פון די גרעסטע פֿרעסט און פון די שניינע, הויכע ווי די הייזער, זענען געקומען און די פירות האָבן אונדז צו דער מאַנען פונעם וואַס'השנה לאילי'נח, דאָס נייע יאָר פון די בייטל מער, און אנדערע ציקל פון דער נאָטור און אנדערע ווי דער דאָקטער, אָבער וועלכער איז אונדז פונקט אזוי היימיש געווען, אזוי באַקאַנט נאָך פון

זענען אָנגעקומען דירעקט פון די ייטלעך פונעם חודש, דער האָט דאָס שליסטלע שווער גע'פֿינען דעם וועג איבער די שניינע, דאָס פייגעלעך איז אָפט מאָל געפאלן פאָרפֿירן דורכן פראָסט, אָבער דאָרף, אויף די זייטן פונעם אוראלטן חומש, דאָרט האָבן געשווערעט די מאַראַנצוביימער, ס'האָבן געבליט די ציפֿריס'ביימער...

גלייך ווי אונדזער עקזיסטענץ וואָלט געווען פֿאַרגעקומען אויף צוויי פלאַטן אין דער זעלבער צייט, גלייך ווי דעם געוויינט'טען קאלענדער האָט זיך צו געפֿאַסט א צווייטער, א לוח, מיט אנדערע נאָטורגעזעצן, מיט אנדערע צייט'פֿאַשניסן, די שטענדיקע רעאליטעט, די רעאליטעט פונעם טאָג'טעגלעכן זיין, האָט פֿאַר אונדז געהאַט אַ קאָרעספֿאָנדענט, אן אנדערע, אין וועלכער די עקזיסטענץ האָט געפֿלאָסן נאָך אנדערע געזעצן, מיט אנדערע פֿאַרשוינען — די לעבעדיקע, אימפֿאָגירנדיקע תּוֹרָה'פֿאַרשוינען! — נאָך אַ לגמרי אנדערן נאָטור'ציקל.

אזוי האָט זיך אויסגעדאכט די עקזיסטענץ אין די געוויינטלעכע טעג, אָבער חמשה'עשר איז די אויסדאָסנדיקע רעאליטעט צונויפֿגעפֿאַלן מיט דער אַמאָ'דיקער רעאליטעט, האָט באַקו'מערט מאַכן אַ לאַנגע רייזע, מען געשטאָנען און טעם, דער געשטאָנען, זיסער טעם פון די טייטלעך און די אנדערע זעלענע חמשה'עשר יאר'בייט.

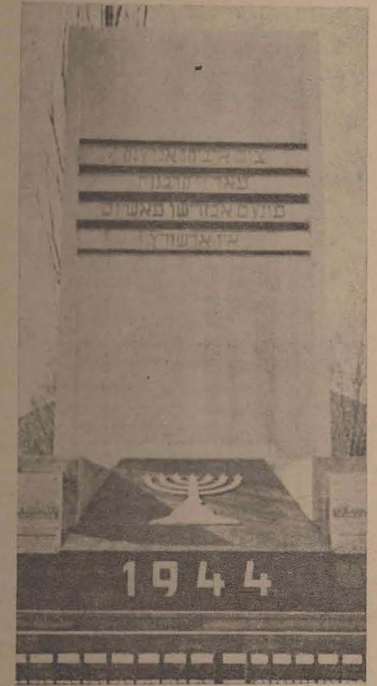
מען פֿלעג זאָגן אז אַס די אלע ממתקים ווערן געבראָט פון ווייטע לענדער, אז כּדי זיי זאלן אָנקומען ביז אין שטעטל פון מיר קינדהייט, האָבן זיי גע'דאַרפט מאַכן אַ לאַנגע רייזע, איבער טייכן און ימען, אויף די הויקערדיקע אָקסעלן פון די קעמלעך, דערנאָך מיט שיפֿן און באַנען... פֿאַר אונדז, אָבער, האָט זיך אויסגעדאכט אז זיי

וויקטאָר רוסו

...שטייען טרויעריק די פייגעלעך פון מיר געבורט שטעטל און מאַכטן: וואו זענען די קינדער, די חדר'יינגלעך, וואָס האָבן זיי יעדן שבת'שירה געגעבן קאָשע צו עסן און באַמח'ר חמנות אויף די פייגעלעך...

וואָרט איר אומזיסט, מיינע ליבע פייגעלעך, ס'וועט אייך קיינער אין דעם שבת'שירה קיין זענעט נישט געבן...

די מצבה פון מאַראַמאַרע'סינגע לזכר די קדושים פון אוישוויץ

שבת'שירה איז פֿאַרבלעבן אין זכרון פון די קינדער'יאָרן פֿאַר אַ קינדערישן שפּיל, צו געבן דור האָט נישט גענומען שבת'שירה אַ לעפל שטאַלנע, אַרויסגעקליבן די קאָשע, גרויפֿע, אָפֿי געטילט פון די פֿאַסאַלעס און נישט געגעבן פֿאַר די פייגעלעך? אויך די פייגעלעך האָבן זיך צוגעוואוינט דערצו, און לאַנגזאַם זיך דערנענט'טערט צום ענפֿזשער אונדזערן און געגעסן כמעט פון אונדזערע הענט.

גענוי וואָלט איך נישט געקאָנט זאָגן דעם טעם, פֿאַר וואָס מיר האָבן דעמאָלט געגעבן קאָשע פֿאַר די פייגל, אזוי איז עס געווען אַ מהלך, נישט נאָר אין מאַראַמאַרע, אויך אין אנדערע מקו'מות האָבן די יידישע קינדער געוואָלט פֿון אַם דעם מהלך, דאָס זיך, אז מ'האָט דעקלערט אַם דעם מהלך צו געבן זענעט די פייגל, ווייל זיי זינגען שירה, אָבער וואָס פֿאַר אַ זינגען, מיט טייטלגעזאַנג, קאָן מען שוין דערוואַרטן פֿון אַם די פייגל, וואָס האָבן געציערעט פֿאַר קעלט אין אַם דעם ווינטערדיקן שבת'שירה?

דעם אמת געזאָגט, ווייס איך נישטמאָל גע'נוי דעם נאָמען אויף יידיש פֿון אַם די פייגע'לעך, אין אונדזער גענעם זענען געווען באַקאַנט פֿירטליי מאַס'פֿייגל, צוויי גרויסע: די סאָראָ'קע און די וואַרענע, און צוויי קליינע: די שוואַלכ'ע (וועלכע ווערטן זיך ביי אונדז, און בויט זיך פֿרייליך אַ געטע אונטער דער סטריכע פון די הייזער, אָבער האַרבסט פֿליעט זיי אַוועק אין די וואַרעמע לענדער), און דאָס פייגעלע, מיט אַ מוֹזיקאַליי, וועמענס נאָמען איז פֿאַרבלעבן שטעטל — פייגעלע, וועמען מיר האָבן געגעבן שבת'שירה צו עסן זענעט.

אין בית'ייקב סידור, וואָס איז דערשינען אין וואַרענע אין יאָר 1880 קאָן מען לייטען אויף יום 184: 'קרוין בשלח, מה שנהגו לשמוח חסידין לפני העופות שמות הוא ואיסור'. דאָס הייסט, אז שבת'שירה ליינעט מען פֿירשט בשלח, דאָס וואָס אייניקע זענען זיך נוהג צו נעבן פֿאַר די פייגל זענעט, דאָס איז אַ נאָרשיקייט און ס'פֿאַר דאָס נישט מלו.

אין פֿאַרשטיי נישט פֿאַר וואָס דער באַרימ'טער זי יעקב עמדין איז געווען עקל צו דעם מהלך, ביי אונדז איז עס געווען אן אָנגענומענער מהלך, וואָס די חדר'יינגלעך האָבן עס מיט פֿאַר'געניגן רעספעקטירט, אין מיר איז אויך די פיי'גל האָבן זיך דערמיט צוגעוואוינט, ווייל שבת פֿרי פֿלעגן זיי שוין אליין קומען און כמעט ווי געוואָרעט אז מיר זאלן זיי געבן דאָס זייערדיקע, צי אָפֿער האָט זיך מיר עס נאָר אויסגעזאָכט אז זיי וואַרטן!

פֿאַר וואָס דערמאָן איך עס היינט? ווייל אין יידישן אַבולט זענען פֿאַראַן עסאַפֿון: מ'ס'ווערטן שבת'שירה, זיבן טעג, שלוש'ים, דרייסיק טעג, דאָס יאָר זענען די שלוש'ים נאָך די מאַראַמאַרע'שער און טראַנסילוואַנישע יידן, וואָס זענען דורך די היסטאָרישן דעפֿאָרטירט געוואָרן קיין אוישוויץ אין יאָר 1944, איז קאָן מען אויסמיינן און נישט דערמאָנען די שלוש'ים, ווען ס'ווערן דריי'סיק יאָר פונעם אומקום!

איז אין יידישן שבת'שירה טרויערן אויך די פייגעלעך, נעכט, נאָך די יידישע קינדער, די חדר'יינגלעך, וואָס האָבן זיי יעדן שבת'שירה געגעבן קאָשע צו עסן.

היינט איז אומזיסט אייער וואָרט, מיינע ליבע פייגעלעך, פון מיר געבורט'שטעטל, ס'וועט אייך קיינער קיין זענעט געגעבן צו דעם שבת'שירה, יענע חדר'יינגלעך מיט די געקריי'גטע און געקאָפֿטע פייגעלעך זענען מער נישט, זיי זענען פון אוישוויץ נישט צוריק גע'קומען... איצט ווערן די שלוש'ים, דער דרייסיק'סטער יאָרצייט.

אין טרויעריק, אָבער מיר טרייסטן זיך, א יידישן אַבולט, ווי טרויעריק מען זאָל נישט זיין, געפֿינט די טרייסט אין כּסחון, דער אני מאַמלי, דער גלויבן אין קיום האַומה, אין אייביק'המשך, דאָס איז די טרייסט אונדזערע.

ביים 'רצוצים דאָרף מען דעם טרייסט? ביי א יאָרצייט דאָרף מען דערמאָנען און נישט פֿאַר'געסן.

אויך די פייגעלעך, נעכט, פון מיר געבורט'שטעטל, פֿאַרגעסן נישט, זינגען זיי ווייטער, נייע לידער אויפֿגענומענדיקע און טראַגן מיינע גרויסן ווי אין ביאליקס 'אל הצפור'...

בנימין זאב גאנז

א נייער באנד לידער

אין פֿאַרלאַג יל. פֿרץ פון תּל-אָבֿיבֿ איז דערשינען אַ נייער באַנד לידער פון הירש אַשעראַוויטש, אונטערן טיטל 'צווישן בליץ און דונער'. דער פֿריערדיקער באַנד, וואָס איז דערשינען אין יאָר 1969, איז געווען באַטילט, 'זון פֿאַרגאַנג'.

א סעסיע פון קאנאדער יידישן וועלט' קאָנגרעס

די קומענדיקע עסעיע פון יידישן וועלט' קאָנגרעס פון קאנאדע וועט פֿאַרקומען אין טאָנטרעאל אין חודש יוני 1974.

די בריוו פון מאָריס ראָזנפֿעלד

דער חדש-זשורנאַל יידישע קולטור, וואָס דערשיינט אין ניו-יאָרק האָט געווינדעט איינעם פון די לעצטע נומערן דעם פֿראַ'גריטיוו'ן דיכטער מאָריס ראָזנפֿעלד, פון ווע'מעס טויט ס'איז געוואָרן 50 יאָר. מיט אַם דער געלעבנאָס האָט דער זשורנאַל פֿאַר'שפּונעט אַ טייל פון דער קאַרעספּאָנדענץ פונעם פֿאַסט.

טוען, דאָס באַטייליקן זיך אין חנוכה'הבית, געשפּעקלן מיט די פֿראַגעס און סטוי דעמאָן א"א.

פֿאַראַיין פֿאַר יידישער געשיכטע אין אמעריקע

דער אוניווערסיטעטס-פֿראַפעסאָר משה דייוויס, דער דירעקטאָר פונעם אינסטיטוט פֿאַרן הייסטאָרישן ייִדנטום און סטעפֿאַן ש. ווייז, פֿראַפעסאָר פֿאַר דער געשיכטע פון די אמעריקאַנער ייִדן, זענען ווידער אויס-געוויילט געוואָרן אלס שטודיענעטן פון דעם פֿאַראַיין פון דער געשיכטע פון די אמערי'קאַנער ייִדן.

פֿראַפעסאָר דייוויס איז מיטאָרשטעלער פון אַ זאַמלונג פון סעקסאָן און פֿאַרשונגען וועגן יידישע געשיכטע אין אמעריקע, וואָס דערשיינט אין פֿאַרלאַג מאַנגעס פרעס. פֿראַ'פֿעסאָר דייוויס, צוזאַמען מיט פֿראַפעסאָר זעליג אַדלער און ראַבערס האַנדי האָבן נישט לאַנג פֿאַרענטלעכט אַ באַנד אונטערן טיטל 'אמעריקע און דאָס הייליקע לאַנד'.

זכור פון שלום-עליכם

דער גרויסער יידישער שרייבער שלום-עליכם האָט אין זיין צוואה, קאָפּירט, אָנגענומען אַס 'אין מיר קבר און דערנאָך דאָס גאנצע יאָר, און שפּעטער אלע מאָל צום יאָרצייט זאָל מירן איבערגעבליבענע איינ'ציקער זון, ווי אויך מינע איינעמעס, אויב זיי וועלן וועלן, זאָגן נאָך מיר קדיש. און אויב זיי וועלן קיין חשק נישט האָבן, אָדער די צייט וועט זיי נישט דערווילן, אָדער ס'וועט זיין קעגן ייִדער רעליגיעזע איבער-צייגונגען, קאָנען זיי יוצא זיין נאָר דערמיט, וואָס זיי וועלן זיך צענויפֿקליבן אלע מיט אַן עטכטער מיינע און מיט די אייניקלעך און מיט גאָס גוטע פֿריינד, און פֿאַרליינען די דאָזיק צוואה מיינע, און אויך אויסקליבן אַ מעשה פון מיינע מעשה'עס, פון די סאַמע פֿרייליכע און פֿאַרליינעטע פֿון אַן וואָסערע שפּראַך ס'וועט פֿאַר זיי זיין מער פֿאַרשטעטל'לעך. און לאָז מירן נאָמען דערמאָנט ווערן פון זיי בעסער מיט אַ געלעכטער, איידער גאָרנישט דערמאָנט ווערן.

זינט שלום-עליכם איז געשטאַרבן, אין יאָר 1916, איז אַס דער פֿרייליכער יאָרצייט

1. „Electrica“

„Electrica I“, „Electrica I“

Strigătul îl preceda, strigătul său răgușit spărgea rumoarea Lipsanilor, așa cum fiptul strident al cocorilor tale tăcerea nopților de martie, vestind ivirea primăverii. În cazul de față, strigătul vestea că e aici, cu tava de plăcinte de cartofi, proaspete, calde și aromatoase, la îndemina trecătorilor. În peisajul Bucureștilor dintre cele două războaie mondiale, prezența sa era implicată, ca arșița în luna lui cuprător sau ca gerul în februarie. „Electrică“, așa îi spunea lumea, chemarea îi substituise numele. De ce tocmai Electrica, de vreme ce plăcintele le făcea pe un soi de tăbăle-plită sub care scilpeau cițiva tăciuni de mangal? Această întrebare simplă și logică ar trebui să i-o puneti lui; decît că nu vă mai poate nici auzi, nici răspunde, căci e cam mult de cînd s-a retras din afaceri, aflîndu-și odihna veșnică — rareori expresia e mai potrivită ca în cazul de față! — într-un ungher neștiut al cimitirului de pe șoseaua Giurgiului. Așa stînd lucrurile, noi nu putem decît să facem presupuneri: „Electrică“ era, poate, un năvîr truc comercial, spre a atrage atenția trecătorilor. Sau expresia sonoră a speranței sale că, într-o zi, cînd norocul îi va surde, va părăsi plita cu tăciuni și bordura trotuarului spre a se instala într-o gheretă sau, cine știe, într-un local adevărat, cu măsuțe așternute și bucătărie electrică. Sau, poate, „Electrică I“ nu era decît așa, o vorbă aruncată la întîmplare, o glumă amară și nimic mai mult.

În zori își începea printre cei dinți activitatea iar seara pleca printre ultimii. Venea cu tăbăla de plăcinte aburinde dintr-una din sordidele ulicioare din cartierul Dudeștilor de acum o jumătate de secol. El, Electrica, „lucra“ în textile, adică în loc de plăcinte ofereau spre vânzare moșorele cu apă, ibrișin, cîteva perechi de ciorapi cu mici, foarte mici defecte. Alții, în sfîrșit, în branșa încălzimintel, căci pe taraba din fața lor se aflau șireturi, branzuri, cremă „Gladya“. Toți își strigau în gura mare marfa, toți se agitău, nu stăteau tocmai o clipă, nu-și îngăduiau o secundă de răgaz. Din zorii zilei pînă mult după ce întunericul cobora asupra orașului... Așa în fiecare zi, șapte zile pe săptămînă, 365 zile pe an, din de an, pînă la capătul zilelor. Și toate acestea pentru o biată bucată de pîine, pentru cițiva gologani, din care să le ajungă și pentru chirie, și pentru taxa școlară a copiilor și pentru lemne iernă și pentru... Dar la ce bun să lungim lista nesfîrșită a nevoilor, de vreme ce ele tot rămîneau nesatisfăcute?

Firește, erau vremuri grele, sărăcia și lipsurile erau partea celor mulți, dar Electrica și colegii săi, indiferent de branșă, erau parcă și mai dezmogîteni. În fabrică, muncitorul trudea din greu la mașină, pe ogor fărâmul se vîlăgia ars de soare și bătut de vînturi și ploă. Dar ei, cel puțin, cunoșteau bucuria creației, satisfacția de a vedea că munca lor dă rod, chiar dacă bucuria era umbră de sentimentul frustrației. El, însă, Electrica, fusese hărăzit unui destin mai crud. Pe el și pe cei din branșa lui o societate cinic de nedreaptă îi osîndise la o muncă silnică și sterilă, lipsită deopotrivă și de pîine și de bucurii. Soarta lui era să alerge din zori și pînă noaptea tirziu pe străzile orașului cu tăbăla cu plăcinte de cartofi prînsă cu două curele la piept și să-și agonisească astfel bucată de pîine: „Electrică I“, „Electrică I“. Tăbăla cu plăcinte era unica sa șansă de viață, ea îi făcea loc și de capital, și de unelte, și de meserie, către care o orînduire strîmbă îi barase calea. Tăbăla aceasta, sub care pîlpăiau cițiva tăciuni de mangal, trebuia să-i asigure hrana cea de toate zilele pentru el și ai săi, bani de chirie și de lemne, taxele școlare și toate cîte sînt de trebuință într-o casă împovărată de copii. Și pe deasupra spre el se îndrepta batjocura și disprețul celor obtuși sau de rea-credință, care-l făceau pe el, biet vînzător de plăcinte, pricina tuturor relelor. O glumă de care-ți venea să rîzi în hohote, dacă nu ar fi fost atât de amară. Să ne mai mirăm atunci că glasul său era veșnic răgușit, un țipăt neliniștit, că el, Electrica, era într-o continuă agitație frenetică?

Într-o lume strîmbă și nedreaptă, el era ca o pasăre fără cuib, ca un arbore fără rădăcini. El, Electrica, Sisif grotesc, osîndit să tîrască după sine toată viața o tăbăla cu plăcinte, Don Quichotte fără Sancho Pancho, Luftmensch, ființă sortită să trăiască din expedițiile penibile și să se hrănească mai mult cu himere decît cu pîine...

Acesta a fost destinul său amar, într-o lume strîmbă și apasă, destin pe care și l-a împlinit cu mută resemnare. Și ce mîngiere pentru inimă și minte că a fost cel din urmă pe acest drum, că fiii și nepoții săi nu se mai află la periferia societății, că ei nu mai sînt frustrați de bucuriile creației. Medici, ingineri sau lucrători de temeinică pregătire, ei nu se strecoară, ci pășesc prin viața cu picioarele pe pămînt și cu fruntea sus. Iar el, Electrica, ostent de alergătură și goană sterilă se odihnește acum într-un colț modest al cimitirului de pe șoseaua Giurgiului.

Din cînd în cînd, dacă vă nimeriți acolo, abateți-vă din drumul vostru și depuneți o floare și un gînd pentru el...

2. În plină iarnă...

Mai fii minte gustul, savurosul, dulcele gust al smochinei, al curmalelor și al celorlalte roade de „hamiuser“? Mai fii minte? Întrebarea te face să zîmbești? Ai dreptate: cum ai putea uita? Ai dreptate: gustul acesta nu se uită, nimeni dintre noi nu-l uită, oricît de multe ar fi zilele ce i-ar fi hărăzite pe acest pămînt. Și nu numai gustul, ci și nerăbdarea voioasă a așteptării, ca și bucuria fremătătoare a împlinirii. Și astăzi, după atîția ani, simțim în palmă rotunjimea caldă a roadelor sosite de peste țări și mări, aroma lor delicată ne invadează încăperea, auzim aievea foșnetul promițător al pungușei de hîrtie ce le cuprindea ca o dulce jăgăduială...

Afară crișăful urla sălbatic — nouă ni se părea că e glasul lupilor hămășiți despre care auzisem aseară că au invadat jîntul — nămeții erau înalți cît casele — sărmanele, scundele căsuțe din țirgul căpîlăriei! — soarele nu se mai arăta de un veac... Dar toată asprimea iernii fusese izgonită parcă de această pungușă de hîrtie. Aceasta era uraja, puterea miraculoasă a fructelor de hămăsi! Migdale, alune, stafide, roșcove, smochine, curmale... În fiecare an, la vremea gerurilor celor mai mari și a nămeților cît casa, aceste roade alese veneau să ne amintească de Anul nou al pomilor, de un alt ciclu al naturii, altul decît cel de aici, dar care nouă ne era tot atât de cunoscut ca cel aievea, anume din paginile Bibliei. Aici, în țirgul căpîlăriei, sania își făcea anevoale drum peste nămeți, vrabia cădea deseori săgetată de ger, dar acolo, în paginile străvechii cărți, acolo foșneau grădini de portocali iar chiparozul era în floare...

Era ca și cum existența noastră s-ar desfășura concomitent pe două planuri, ca și cum calendarul obișnuit i-ar corespunde un al doilea calendar — biblic — cu alte legi ale firii și cu alte anotimpuri. Realitatea diurnă, realitatea existenței de fiecare zi avea pentru noi un corespondent, o para-realitate, în care existența curgea după alte reguli, cu alte personaje — viguroasele, împundătoare personaje ale Torei! — după un cu totul alt ciclu al naturii. Așa părea existența în zilele obișnuite. De „hamiuser“ însă para-realitate se interfeera cu realitatea, căpîta consistență, formă și gust. Savurosul, dulcele gust al smochinei și al alunelor și al celorlalte roade rare.

Unii spuneau că toate aceste bunătăți fuseseră aduse de peste țări și mări, că spre a ajunge în țirgul căpîlăriei noastre au călătorit cale lungă, pe spatele cămîlelor deșertului, apoi cu vaporul și cu trenul... Nouă, însă, ni se părea că ele descind direct din paginile Bibliei. De aceea, pe lîngă savoarea de fruct mediteranean, fiecare dintre ele avea și savoarea visului și a legendei. Agale desfășoam șnurul de mătase care închidea pungușă de hîrtie, scoțam o smochină sau o curmală sau cîteva stafide, roșteam binecuvîntarea Șehelanu și gustul ales al acestor roade avea darul să prefacă pentru noi realitatea în vis și visul în realitate. Țara Bibliei era aici, aievea și reală ca aceste roade, tot atât de dulci, de mari și de savuroase cum apăruseră lui Kalef și Iehozua, iscoadele trimise de Moșe să vadă ce și cum este pămîntul jăgăduit...

Iernile căpîlăriei, zăpezi de altădată... Cîți ani au trecut de atunci, de cîte ori ciclu al naturii ne-a apropiat și ne-a îndepărtat de această primăvară în plină iarnă?

Oricît de departe ați rămas în trecut, ierni ale căpîlăriei, ierni de altădată, bucuria acestei zile trăiește în noi, la fel de vie, la fel de caldă ca atunci. Ea renaște, pură și întreagă, în ziua de „hamiuser“, odată cu aroma suavă a roadelor cu gust de miere și de vis.

Să le binecuvîntăm, dar, cu același ritual simplu și firesc al căpîlăriei, să le binecuvîntăm și să le oferim la rîndul nostru celor ce au acum vîrstă pe care am avut-o noi înșine cîndva, pentru că miracolul s-a continuat. Miracolul existenței noastre...

VICTOR RUSU

Adunările generale ale comunităților

Baia Mare

Atașamentul coreligionarilor față de comunitate s-a vădit și aici cu prilejul recentei adunări generale. Comitetul de conducere al F.C.E.M. a fost reprezentat de d. Emil Sechter, secretar general. Au participat de asemenea d-nii: rabîn Naf-tuli Halpert (Satu Mare) și Nicolae Kertez, președintele comunității din Cluj.

Darea de seamă, prezentată de d. Ludovic Kahan, a scos în evidență realizările din ultimii ani. În cadrul comunității funcționează o sinagogă, în care se oficiază zilnic, a luat ființă un curs de Talmud Toră. Au fost executate lucrări gospodărești, printre care repararea localului comunității, a sinagogii, împrejmuirea cimitirului, fondurile fiind în mare parte puse la dispoziție de Federație. Cu prilejul sărbătorii de Pesah 5733 a funcționat o cantină rituală, la care au servit masa 40 de enoriași. Un număr de 39 de coreligionari bătrîni sau bolnavi sînt asistați permanent ai Federației, primind ajutoare în bani, alimente, efecte etc.

dl. Emil Sechter a prezentat o informare asupra activității Federației, urmărind cu viu interes de cel de față.

Au urmat discuții, la care au luat parte d-nele: Zelma Weiss, Sofia Hertzlinger, și d-nii: Wilhelm Glöck, Martin Kraus, Alexandru Grünberg, Emanuel Grünfeld, Calamar Kohn, Eugen Ferentz și Berthold Semelman.

Vorbitorii și-au exprimat satisfacția pentru activitatea Federației, au apreciat

ca pozitivă munca depusă de comitetul comunității, exprimîndu-și hotărîrea de a-l acorda mai mult sprijin în viitor.

În noul comitet au fost aleși d-nii: Ludovic Kahan, A. Holtzer, Emanuel Rosenfeld, Josef Grün și M. Taub.

DECESE

În perioada 11—25 ianuarie 1974, în cimitirele Comunității Evreilor din București au fost înmușate:

Meyer Mali (74 ani), str. Pascal 19; Gruenwald Lipot (85), Sănătescu 60; Druchs Leo (64), Bd. Sulina 27; Herman Rașela (82), Calea Dudești 82; Solomon Dina (88), Reconstrucției 10; Segal Nathan (74), Vultur 135; Zigmund Malvina (65), Sîclari 1; Godeanu Elisa (74), Pătrășcanu 19; Weiser Ernestina (84), Carol Knappe 9; Chitzler Avram (62), Galați 18; Levensohn Jacques (60), Mintuleasa 42; Tambor Martin (68), Macaralei 2; Lazar Moise (85), Episcopul Radu 26; Zoller Efraim (78), Sîclari 4; Bernstein Ernestina Lola (68), Spătarului 3; Goldstein Mina (98), Secuilor 2; Carp Mina (69), Splaiul Unirii 147.

Isac Wexler, soț, dr. Hilda și Marius Pascal, fiică și ginere, anunță cu nemărginită durere moartea prematură a scumpei lor soție și mamă

MARIA WEXLER

Immormintarea a avut loc în ziua de 14 ianuarie 1974, la cimitirul evreiesc din Focșani.

File-i memoria binecuvîntată!

Igienă în Biblie și Talmud

(Urmare din pag. I-a)

nești. Prin acest precept Tora scoate în evidență atît valoarea muncii cît și necesitatea destinderii fizice și spirituale. Tradiția iudaică compară această zi cu o mîreasă iubită pe care credinciosul o salută sărbătorește în ajun. Heinrich Heine a cîntat pe prînzul Șabat într-un ciclu minunat de poeme, intitulat *Melodii ebraice*. Meditația religioasă din această zi de odihnă, îmbinată cu studiul Torei și cu masa luată în cercul intim al familiei, însoțită de cîntece vesele de Șabat, au un minunat efect regenerativ asupra trupului și sufletului credincioșilor.

Deși Biblia cuprinde puține referiri la medici, dintr-o prescripție a Torei cu privire la restituirea cheltuielilor făcute cu plata medicului în caz de rănire (Exodul 21,18-19) rezultă că printre evreii antici existau medici de profesie. Chiar și profeții s-au ocupat uneori cu vindecarea

rea bolilor. Abia mai tirziu s-a dezvoltat tagma medicilor, ale căror drepturi și datorii erau stabilite prin lege. Medicul era convocat în fața tribunalului pentru a-și da avizul în unele chestiuni, înainte ca rabînii să pronunțe o hotărîre. Activitatea legată de îngrijirea unui bolnav era permisă și în zi de Șabat; de asemenea cei gravi bolnavi nu erau obligați să respecte anumite zile de post. Proverbul talmudic: „Un medic care tratează gratuit nu are nici o valoare“ exprimă ideea că unui medic i se cuvine un onoror corespunzător. Cu timpul, medicii au ajuns la mare cinste, după cum reiese din cîntecul de laudă ce le-a închinat Iesua ben Sirah în anul 200 înaintea erei noastre. Medicii practica medicina generală, de la dentiști la amputarea unor membre. La operații chirurgicale mai importante se aplica anestezia.

Deși medicina biblică și talmudică are un caracter popular ea a adus o contribuție importantă la dezvoltarea igienei.

În neliniștește ceva încă de la sosire, deși totul părea tăcut și calm în jurul său. Știa însă din experiență că de cele mai multe ori sosirea este implicit și un interogatoriu sever. Zădarnic își dorește omul liniște stelară pe meleaguri omennești. Nu există.

Aeroportul i s-a părut străin; casele noi — indiferente; malul romantic al Mureșului — un prieten vechi, riul de suflet. Parcă numai în ajun îl văzuse pentru ultima oară, deși — hai să rulăm timpul în sens invers! — au trecut mai bine de douăzeci și patru de ani de când oglinda riului își răsfrîngea luminile în ochii săi. Dar apa este pretutindeni la fel; sufletul și instinctul o percep întotdeauna cum percep aerul, care există din vremuri ancestrale. Îi fulgera însă, ca printre vechi neguri, o întrebare absurdă: oare el, Alex, face parte organică din viața asta, ca apele? De când sosise în vizită aici, în patria veche, plutea undeva între pământul cu miros de primăvară și cupola cerului de un albastru pălit; fum în nemiscatul ocean al văzduhului de vară. Plutirea aceasta nu-l înflorase încă. Încet-încet, orînduise lucrurile la locul lor; așternuse pinza voinței peste amintiri, închizînd pentru totdeauna dosarul viziunilor — după cum obișnuia să spună. Ce-l drept, între timp îi brumase vîrsta; însă pe fărmul de aur de la Așkelon privise în față — cu demnitatea spiritului — nu numai nesfîrșirea Mării Mediterane, ci și conștiința că viața omenască este cît se poate de limitată.

Și iată-l acum sosit aici pentru o vizită de patru săptămîni — sau, mai exact, de treizeci de zile. A venit să facă act de pietate la mormintele din strada Calvarului. Sau, cel puțin, așa pretextase față de sine însuși — dar, încă înainte de a fi apucat să formuleze, știuse că în strada Calvarului nici nu există cimitir evreiesc. Și știuse că — chiar dacă pe ambele laturi ale îndoliatelor străzi în pantă molcomă, dincolo de gardul de fier forjat, pe sub generoase coroane de copaci, se înșiruie cocoșele mormintelor, — el nu poate totuși găsi mormintele pe care le caută. Pentru că mormintele acestea nu există; „doar liste sînt, nu și morminte” — spunea un vechi prieten. Lungi liste dactilografiate la rînduri dese; liste întocmite cu militărească pedanterie, fără greșeli de dactilografie, de către comandantul jandarmeriei regale maghiare, în acel început de primăvară de acum treizeci de ani (își amintește bine că și în 1944, april a fost la fel de capricios!). În capul listei se afla Aba Hugó; la capăt — Ybl Abraham. Contemporaneitatea n-a contribuit decât cu bifarea numelor: exact 24321. Ele substituie mormintele inexistente și, implicit, amintirea flăcărilor purpurii ale destrucției. Bifarea! Alex nu voia să vadă listele nominale, deși — în biroul său instalat la etajul întâi al sinagogii — domnul Scheiner i le-ar fi pus cu dragă inimă la dispoziție. „Poftiți, poftiți; vizitați-mă în toată liniștea” — îi invitase el, politicoasă. Însă Alex orînduise deja totul în sinea sa: pusese totul la locul cuvenit. Un singur lucru rămăsese în suspensie. De fapt, pentru acesta făcuse — încă din prima săptămîină — drumul pînă la Sovata, unde și-a petrecut, cîndva, cu Silvi, cele mai frumoase zile din viață. Scotoci oglinda lacului, căutînd într-însa făptura lor de odinioară. Și apa aceasta miraculoasă parcă oglindea o clipă din trecut. Alex era cît pe ce să fie mulțumit, dacă — aplecat deasupra lacului — n-ar fi inspirat adînc mireasma lui sărată și n-ar fi înțeles brusc că mireasma densă a sării nu-i mai amintește de lac — ci de mare, de Marea Mediterană.

„Ca orice — tot ceea ce este viu, rămîne de fapt indefinibil. Însă atunci, acolo, Alex citise din oglinda lacului că nici perisabilitatea (științific constatabilă) nu este ușor de cuprins în cuvinte staționare valabile. Și că este cu atât mai puțin lesnicios să iei act de ea și s-o accepți. Se cramponă, deci, cu încăpăținare de noile emoții din vechea patrie, spre a evita iarăși „plutirea”. Și, hoinărind

Dános Miklós

MIERCUREA ȘI VINEREA

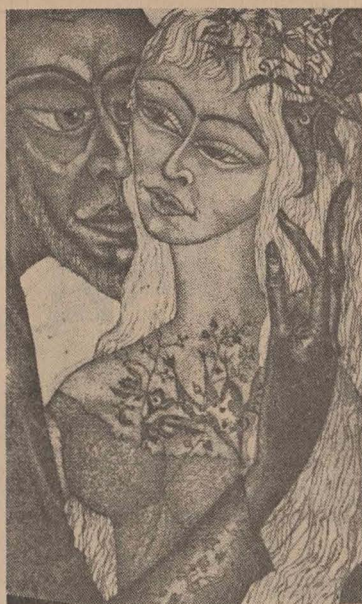
fără țintă pe străzile orașului, cără și așeză la uși — în gînd — matinalele sticle cu lapte; apoi se cățăară pe capra celui mai mare dintre furgoanele întreprinderii de transporturi Samson, și trezi soarele, dimineată de dimineată, deasupra văii Mureșului. „Nu soarele de astăzi — da' de unde! — ci pe cel singur al tinereții mele de odinioară, căci acela era cel adevărat!” — le explica el amicilor de cîndva, la masa albă de la „Gîrlciul primenit”.

Pentru el, tot „Gîrlciul primenit” rămăsese. Precum și căminul este veșnic cămin. Căci: dacă nu sînt morminte, atunci — evident — nu-s nici morți. Toți trăiesc pe undeva, toți 24321, dimpreună cu tatăl său, cu mama sa; numai frații — mă rog, sînt bătrîni de-acum: iată pentru ce n-au venit la agapa sa cu grătar și vinșor.

Cîndva, clasa lui Alex avusese aici banchetul de bacalaureat. „Angi, Aved, Bajka, Balázs, Barabás” — striga Alex vechiul catalog. Bruce, se potolise însă. Cine era după Barabás și înainte de Davidovici? Costea? Nu. Catargiu?... A, ce importantă are??? Lui Alex i se părea mult mai important că vîntul sărat de la Sovata nu-i mai evocă nimic. Nici pe Silvi? În clipa aceea se înfiripă într-însul un gînd uluitor. Nu; nu gîndul, ci — *imperativul*. A doua zi intră în cofetăria „Trandafirul alb” din Piața Mare. Întocmai ca odinioară. Era și acum miercuri și se așeză și acum la masa de lîngă coloana cu ornamente din sticlă; și ceru și acum — pe farfurii separate — două prăjituri cu frișcă *à la tanti Gombos*. „Aștept pe cineva” — răspuse Alex la privirea întrebătoare a fetei care îl servea. Dar nu voi să-i spună că, de obicei, Silvi întîrzie. O, nu mult! Doar atîta cît se cuvine. Deci: niciodată mai puțin de zece, și niciodată mai mult de cincisprezece minute. E o fată blîndă. Are fața rotundă, de copil, ochii rotunzi, de prunc, și tenul fraged. Parcă însuși Walt Disney ar fi desenat privirile acestea deasupra născutului în vînt și cîrn cu care este înzestrată Silvi. Gura a ieșit prea mică: are buze subțiri, palide, dar ascund o dantură de un alb scînteietor. Și încă ceva: ochii nu rîdeau nici atunci cînd Silvi rîdea din toată inima. De săptămîni în șir se întîlneau aici; după o vreme ajunseseră să se înțeleagă din jumătăți de cuvinte, cu toate că Silviei îi plăcea să vorbească mult. „Vezi, Alex, bate vîntul și toarnă cu găleata, dar eu am venit totuși la întîlnire. Spune și tu dacă nu sînt un finger!” Alex îi mulțumea că este un finger, și apropia de ea prăjitura cu frișcă. „Excelentă. Proaspătă. Adeineori au scos-o din cuptor.” Silvi rîndea prăjitura, savurînd-o ca un copil. Înainte de a o termina însă, se rezema brusc de speteaza albă a scaunului sculptat, și remarcă: „...în timp ce mă potopea ploaia, îmi ziceam că toată viața noastră ar putea să înceapă sub o umbrelă, care ar putea să ne ascundă și să ne apare...”

Alex își aminti acum fraza aceasta bizară, pentru că afară burnita. Poate că tocmai din cauza aceasta întîrzie Silvi. Alex nu se atînea de prăjitura cu frișcă. Căci — oricît este de modernă — Silvi ține la amănuntele acestea. Te pomeniști că se supără. De altfel, adoră rolurile: îi place să se supere și să se împace în joacă. Iar Alex acceptă inventivitatea ei — căci orice joc este frumos cînd ești îndrăgostit.

Nici miercurea aceasta, Silvi nu veni: de bună-seară din pricina ploii.

Gravură de Herman Naumann

„N-ai mîncat prăjiturile” — remarcă, uluită, vînzătoare.

Vineri spre amiază intră din nou la „Trandafirul alb”. La masa de lîngă coloană se îmbrățișa o pereche tînără — ea el și Silvi, cu atîția ani în urmă. Găsi o masă liberă lîngă fereastră. Comandă două prăjituri cu frișcă. Pe farfurii separate. Aștepta. De la locul lui, vedea strada. Cîndva, pe strada aceasta treceau, zurend, căruțele pornite spre ghetou. Pe Silvi au luat-o înaintea lui. Cu cîtă vreme? Greu, foarte greu de spus. Pe atunci, măsura timpului era alta, după cum altul era mirosul lacului. Arătătoarele cearnicului au stavilă în drumul lor, negura grea, tot mai densă, a amintirii. De-acum, Alex știe bine că în dimineața acelea de april timpul se pietrifica: și atunci cînd, ajunsă în stradă, mobila stătea nestingherită în bătaia soarelui de primăvară timpurie — și atunci cînd oamenii se înghesuiau în furgoane, iar vagoanele porneau scrișnind. Porneau spre infinit.

O familie ca atîtea altele

În editura „Droit et Liberté” a apărut recent volumul „O familie ca atîtea altele”. E o culegere de scrisori schimbate sub ocupație de membrii unei familii, pe care, singura supraviețuitoare, Denise Baumann, le-a strîns și le-a pus la dispoziție, spre publicare.

Reproducem prefața, scrisă pentru această carte de Pierre Gascar,

Scrisorile adunate în acest volum nu constituie, în sensul propriu al cuvîntului, o contribuție adusă istoriei. Ele nu ne aduc nici un fapt nou pe care să nu-l fi cunoscut, în legătură cu desfășurarea genocidului înfăptuit de naziști în cursul ultimului război. Ele nu prezintă într-o altă lumină faptele pe care le relatează într-un cadru general. Și totuși ele constituie un document foarte important.

Prin simplitatea lor, s-ar putea chiar spune prin banalitatea lor, aceste scrisori schimbate între membrii unei familii și cîțiva prieteni de-ai lor, cuprînd în angrenajul mașinii morții, ne fac să ne dăm seama, mai bine decît alte mărturii în care considerațiile comune ocupă mai puțin loc, oroarea și amploarea acțiunii de exterminare care s-a realizat în acele vremuri.

Vedem aici cum flagelul se abate pînă și asupra celor pe care modestia și obscuritatea existenței lor păreau să-i protejeze și care nu pot să înțeleagă de ce sînt învinovați. Omul nu poate să creadă în ura rasială, căci el nu se poate simți vinovat de faptul că există. Originea sa este — după el — singurul lucru de care e cu adevărat nevinovat pentru că a precedat vieții. De aceea autorii acestor scrisori, deși totul le vestește destînlul care îi așteaptă, manifestă o oare-

...Aproape patru săptămîni a cutreierat Alex orașul și împrejurimile. Căuta amintirile pitulate în străfundul sufletului său asemeni primelor descoperiri din copilărie. Contempla orașului devenit un oraș mare și aproape străin; contempla atît-de-cunoscutele străzi necunoscute. Dar — cu combinații inteligente și prudente — își alcătua programul mereu în așa fel încît să fie întotdeauna liber miercurea și vineri. Întra, atunci, la „Trandafirul alb”, se așeza la masa de lîngă coloană, cerea două prăjituri cu frișcă, pe farfurii separate, și, în răstimpuri, după unsprezece și jumătate, își privea pe furis ceasul brățară. Evident, Silvi întîrzie iarăși. Și, dacă nu mă înșel — deși n-aș vrea să-l supăr pe bunul și bătrînul meu prieten Alex — Silvi a întîrziat în toate miercurile și vinerile celor patru săptămîni. Mai mult chiar: n-a venit de loc la întîlnire. Alex însă o aștepta, căci pentru aceasta călătorise pînă aici, tocmai de pe coasta de aur a Mării Mediterane — și pentru că știa că de vreme ce Silvi a promis!... Avea o privire atît de blîndă, de luminoasă și de albastră, ca și cum ar fi desenat-o Walt Disney — și nu există rugă ale cărui flăcări să fi îndrăznit să se atingă de ochii aceștia.

...În dimineața zilei cînd l-am condus pe Alex la aeroport, m-a tras de o parte, într-un colț al sălii de așteptare, cîteva minute înaintea decolării. „Aș avea o rugămînte — mi-a spus el, oarecum stîngherit. — Te rog, dacă ai timp, intră — măcar odată pe săptămîină, miercurea sau vineri — la „Trandafirul alb”; știi, acolo unde toate scaunele și toate mesele sînt albe, și comandă, în contul meu, două prăjituri cu frișcă. Nu știu cum să-ți explic — a adăugat el. Orice om are un hobby. Știi, bătrîne: un soi de pasiune nevinovată.

— Înțeleg Alex — cum să nu înțeleg. Se va face...”

Răspunsul meu, de fapt, nu-l interesa; îi citeam în priviri că nu mai este prezent. Plutea între pămîntul natal cu miros de primăvară și cupola cerului de mai, albastru mediteranean, plutea aidoma funului pornit din coșuri înalte și roșii — de pretutindeni...

care încredere care îi face să se închidă în ceea ce rămîne din rutina zilnică. Dar poate că se agață de această rămășiță de viață de o banalitate liniștitoare pentru a se apăra de îndoilele care încep să-i cuprindă și care îi face să întrevadă nu numai sfîrșitul lor, ci și înscăunarea unei ordini în care nu vor mai avea nici măcar dreptul de a trăi.

Acești oameni par cîteodată să presimțită, în afară de dispariția lor, prăbușirea lumii familiare lor și ne fac să gîndim — citind scrisorile lor pline de preocupări practice, mișcătoare și dezolante — la copiii care își consolidează cu febrilitate castelele de nisip, înainte de a fi luate de fluxul mării. Totul începe de acum să se fărîmîteze, să se prăbușească și barajul de inocență, ridicat de acești oameni printr-o mulțime de cuvinte obișnuite, banale, nu-i va salva.

Își dau ei oare seama? Această întrebare pe care cititorul nu încetează să și-o pună, întîrzie în noi aceeași îngrijorare ca surîsul unui bolnav condamnat. Refuz sau depășirea adevărului? Și una și alta fără îndoială, căci aceasta e complexitatea naturii umane. Prin scrisorile lor, adesea de o mare platitudine, acești oameni realizează o solidaritate care poate nu i-a unit întotdeauna, înainte; ei se leapădă de orice egoism și își pun speranțele în cei ce le vor supraviețui; ei par să nu cunoască ce e ura... Și toată această transfigurare se înfăptuiește de-a lungul unei cronici pline de chestiuni de procurare de alimente, de colete pierdute sau găsite, de informații cu privire la sănătate, de mii de detalii lipsite de importanță. Adesea, omul își clădește măreția cu materialele cele mai obișnuite.

La capătul unui pelerinaj la cimitirul „FILANTROPIA”

de MARIUS MIRCUL

„Oricine trăiește, moare” se spune în „Hamlet”. (Cu alte cuvinte: numai cine nu se naște, nu moare).

Firește, tot ce apare, dispare, ceea ce a fost nu va mai exista. „E ceva firesc de veacuri, de ce să ne mai facem singe rău?”. Iar oamenii care fug de moarte, de fapt aleargă după ea!

Spune în Talmud: „Moartea e lucrul cel mai trainic pe care Dumnezeu l-a făcut în Univers. Moartea nu poate fi niciodată biruită. Zece lucruri puternice au fost create în lume: muntele e masiv dar fierul îl poate străpunge; fierul e tare dar focul îl poate topi; focul e puternic dar apa îl poate stinge; apa e o forță dar norii o pot evaporă; norii sînt puternici dar vîntul îi poate risipi; vîntul e robust dar trupul îl poate răzbate; trupul e viguros dar spaima îl poate răpune; spaima e rezistentă dar vîntul o poate gonii; vîntul e o putere dar somnul îl poate domoli; și numai somnul de veci e mai tare decît totul”.

Deci nu împotriva morții trebuie să cîrțim ori să luptăm; ci, cum spun și oamenii de știință, împotriva morții înainte de vreme.

Porunca Bibliei nu este să nu mori dar să trăiești cît mai mult; și nu numai pînă la 120 (cît de perimată e azi această modestă cifră!) de ani, cum îți urează evreii de rînd!

Întreaga obște trebuie să vegheze asupra vieții fiecărui membru al ei — spune în Biblie — pentru că omul e făcut după asemănarea lui Dumnezeu și veghind asupra oamenilor veghezi de fapt asupra lui Dumnezeu.

CÎND SĂRMANUL MEU BUNIC...

Omagiul adus mortului începe uneori cu mult înainte de moarte.

Bunicul din partea tatei, zaidă Arie, obișnuia să spună (și nu era un gînd al său, zicea că știe din cărțile sfînte) că a vizita un bolnav, a-l ajuta cu acest prilej în toate nevoile sale, este o faptă mult plăcută Domnului. În două rînduri, bunicul, cîzînd bolnav, a crezut că e în apropierea morții: prima dată a chemat la el cîteva persoane (rude, prieteni), între care un rabin. În prezența acestora s-a rugat lui Dumnezeu, cerîndu-i să-l mai țină în viață, căci mai are unele de făcut. A doua oară, mult mai tîrziu; atunci nu numai că nu s-a mai ferit de moarte, și-o dorea. Ceilalți oameni se temeau de moarte, el și-o dorea, și-o dorea cu tot dinadinsul (era și tare în vîrstă).

Mi-amintesc (și am fost tare emoționat atunci, că mie mi-a făcut cinstea) m-a trimis într-o zi la sinagoga Cerealiștilor, de pe strada Bacău — Piatra, să-l aduc zece oameni. Mi-a spus că la înapoieră să trec pe la rabinul Blank și să-l aduc și pe el. Simțea că i-a venit ceasul pe care acum îl aștepta cu afia ardoare.

— Ce vrei? l-a întrebat cel mai în vîrstă dintre cei zece.

— Să mor.
— Vrei un doctor?
— Vreau să mor!
— De ce te grăbești să mori? am cîntezat eu să întreb.

— Pentru mine moartea e ceea ce pentru tine e viață!

Nu s-a mai rugat pentru sănătate, pentru prelungirea vieții ci i-a oferit Celui de Sus sufletul și a cerut ca moartea-i să-i fie ispășirea păcatelor. A stat apoi de vorbă numai cu rabinul Blank, i-a mărturisit o taină. Pe urmă a cerut lertare Domnului și tuturor celor pe care i-o fi supărat poate cu ceva, prieteni ori dușmani. A chemat copiii și argatul și le-a dat binecuvîntarea. S-a apropiat de el mama sa (tatăl său decedase) și i-a dat ea lui binecuvîntarea. Apoi bunicul și-a făcut testamentul...

(Și tata s-a întîmplat să fie de două ori pe moarte. Prima dată au pus de l-au făcut la sinagogă o rugăciune publică și l-au schimbat numele de Gherșin în Alter, pentru a „deruta” Moartea, pentru a arăta o schimbare de viață, a fi nou-născut. Cu acest prilej, tata a făgăduit danii sinagogii Cerealiștilor și săracilor din strada Lecca, dacă se însănătoșește).

„Nu mă lăsați singur” spunea bunicul de cîteva zile, cînd s-a simțit aproape de moarte. „Un muribund trebuie veghiat zi și noapte, asta e mare lucru și bine văzut de Cel de Sus. E de-a dreptul o mișcă să fii de față la despărțirea unui suflet de trup și nu numai cînd e vorba de un om de seamă”. (Acest lucru l-am găsit, mai tîrziu, în Psalmi, 49—10).

Pe mine, bunicul m-a reținut ceva mai mult (pentru care se cuvine o lămurire: avea un mare regret, nu putuse aduce la îndeplinire o sarcină ce și-o asumase, aceea de a perpetua amintirea morților din tîrg. Pornise să întocmească pentru fiecare decedat, o scurtă înșirare a faptelor bune — numai a celor bune, chiar cînd era vorba de omul cel mai rău. Vroia să scrie aceste texte pe monumentul fiecăruia; dar i-a slăbit vederea). Mi-a zis:

— Fă ceva ca morții să nu fie uitați! Ca decedații mai aleși să nu moară definitiv!

SĂ NU SE TULBURE ODIHNA DECEDATULUI

„Și după ce bunicul și-a făcut testamentul, a rostit Șema Israel și cele treisprezece articole ale Crezului. Cei zece oameni și rabinul au recitat un psalm.

Bunicul s-a ridicat, a ridicat brațele și a murmurat:

„Lăudat fii, Doamne, care ești un judecător drept”.

A recăzut pe pat și a rămas nemișcat, cu surful pe buze.

Au lăsat să treacă un sfert de ceas și doi oameni l-au dat jos din pat, l-au așezat pe dușumea, în mijlocul încăperii, cu brațele întinse de-a lungul trupului. L-au acoperit cu un cearșef și au aprins o candelă deasupra capului.

Repede au aflat vecinii, cunoscuții, enoriașii sinagogii Cerealiștilor: au venit, s-au apropiat de mort, și i-au cerut, șoptit, lertare.

Cei de față și-au rupt cîte un colț de haină. Și încă ceva s-a mai întîmplat atunci (le recomandase bunicul): a fost azvîrlit în stradă întreaga cantitate de apă ce se găsea în casă! Era un vechi obicei, pentru a arăta că în mahala se găsește un mort. Și nu era numai obicei, era un adevărat sacrificiu: pe vremea aceea apa nu era la îndemînă, o aduceai de departe, o cumpărai!

Pentru îngropăciune, urma să i se facă bunicului pantaloni și haină de plînză:

niște femei s-au oferit să le coasă (s-au certat chiar între ele, care să coasă, fiecare voia să aibă această mișcă). După ce l-au spălat cu apă caldă, bunicul a fost înfășurat în talemul său mare, de sărbători (putea fi și în lapte de kiel, a spus tata, care ar fi vrut să păstreze ca amintire talemul tatălui său), în cap i s-a pus kitelul său alb. Așa l-au așezat în sicriu („să nu fie un sicriu găsit gata, ci să fie făcut anume!”), scîndurile acoperite, în interior, cu plînză. Bunicul apucase să-și exprime dorința să i se pună în coșciug tiflen; dar rabinul a spus că nu e voie, că tiflen sînt în stare bună și atunci i-au pus numai săculețul de catifea în care și-l păstra. l-au pus și cartea de rugăciuni, nu însă cea nouă (nu e voie) ci una veche, desîrătată, aproape de nefolosit. Coșciugul a fost acoperit cu o cuvertură neagră.

— De ce se acoperă oglinzile, în casa decedaților?

— Pentru ca vizitatorii să nu vadă mai multă durere și mai mulți îndolaiți decît sînt în realitate; iar cei ai casei să nu-și pricinuiască o și mai mare durere, văzîndu-și durerea întîmpîrită pe față!

A doua zi, lume multă s-a adunat acasă la bunicul (toate magazinele din strada aceea și din străzile pe unde urma să treacă cortegiul funerar, au rămas închise). Oamenii care umpleau încăperea unde se afla mortul, au întonat Iosev Beseser, cîntul sfîșietor care îl însoțește pe un evreu pe ultimul său drum. Au fost îndepărtate femeile care plîngeau și boceau, „ca să nu tulbure odihna mortului” și l-au scos pe bunic din casă, cu picioarele înainte, pornind spre cimitirul vechi.

COLȚUL EROILOR,
DIN PRIMUL RĂZBOI
MONDIAL

MONUMENT CEN-
TENAR, DIN LEMN

MONUMENT MODERN
(PROIECT:
arhitect E. ARNET)

ERA UN OM OBIȘNUIT

Nu era o personalitate, bunicul, era un om de rînd. Totuși l-a condus la groapă foarte multă lume, cunoscuți și necunoscuți; am aflat atunci că o mare mișcă este să însoțești un om la groapă; și mai mare încă, dacă-l duci pe umeri, din care pricină mereu se schimbau purtătorii, ca să profite cît mai mulți. (Însoțind cît mai mulți decedați pe ultimul drum, te familiarizezi cu ideea morții, ceea ce n-are ce să-ți strice, ba dimpotrivă). În capela cimitirului, un văr al meu s-a repezit să dea la o parte cuvertura neagră de pe fața mortului. Unchiul meu nu l-a lăsat.

— Vreau să văd cum trăiește după moarte!

— Numai cînd sînt mai multe înmormîntări deodată, cineva din familie poate dezveli mortul, să vadă dacă nu-i vreo greșală!

Cu cîtă stăruință ceruse bunicul să nu fie așezat într-o groapă pregătită dinainte ci făcută anume pentru el; și care să se afle cît mai aproape de mormîntul părinților, cum propune tatina. Adus în fața gropii, oamenii au făcut cerc în jurul ei, i s-a pus bunicului sub cap un săculeț cu pămînt.

Însuși Gaonul Bețalel Șafran, fala orașului și a evreilor din țară, a rostit predică, din care parcă mi-au rămas aceste fraze:

„Doamne, îl pomenim înaintea ta pe defunctul reb Akiba Arie berab Moise și ne rugăm pentru salvarea sufletului său! Primește-l, Doamne, lasă-l să intre în odihna veșnică, în bucuria veșnică, în fericirea veșnică! Fă-l să se împărtășească din binecuvîntările pe care le-ai făgăduit celor pioși și celor dreți, răsplătați pentru zbuciumul lor pe pămînt!

„Tu n-ai fost nici mai bun, nici mai drept, nici mai înțelept decît alții; dar nici alții n-au fost mai mult decît tine!

„Aici, reb Arie, trupul tău găsește pacea și fericirea pe care în zadar le-ai căutat pe lumea asta!

„Da, reb Arie, tu te și afli în lumină, noi încă mai sîntem în beznă; tu te afli în plin adevăr, noi încă în greșală; tu te odihnești în pace, noi ne aflăm în luptă și în dezolare!

„Acordă-ne și nouă, o Atotputernice clipă să ajungem la capătul acestei lupte să pășim în pace în împărăția ta!

„Binecuvîntată fie memoria celui drept! Amen!”

Și mortul a fost coborît, cu capul către răsărit. Toți cei de față au azvîrlit pe coșciug o mină plină de țărînă, și în timp ce bulgării cădeau greu în groapă, răsînd pe scîndurile negeluite ale coșciugului, tatăl meu și fratele său și-a sfîșiat haina în partea stîngă, rostind: „Domnul a dat, Domnul a luat, fie nouă mele Domnului lăudat!”

Cînd au coborît coșciugul în groapă bunica Bunte a început să țipe, să se lească, să-și smulgă părul; dar repede oamenii au oprit-o:

— Nu e voie, să-ți smulgi părul, e voie să fii disperat dacă îți moare nevă, cît de scump! Nu e voie să fii în prezența mortului nici mai tîrziu! un păcat greu, nu-l place Domnului! Te revolți împotriva faptelor Sale?

Ar fi vrut bunica să citeze din Shale-spere („oricine își poate stăpîni durerea, în afară de cel ce o simte”); dar a renunțat.

Cînd să plece de lângă groapă, fiecare a smuls două-trei fire de iarbă și le-a azvîrlit în urma sa, rostind cîteva cuvinte din Psalmul 17/16: „Ca iarbă pe mîntulul să înflorească”, manifestîndu-se astfel credința în înviere.

Înainte de a leși pe poarta cimitirului, gravi, muți, oamenii și-au spălat minile (trupul părăsit de suflet e impur) au rostit un Psalm (al 91-lea, mi s-a spus).

Unchiul meu, care venise din Botoșani la înmormîntarea tatălui său, a mai rămas cîteva clipe lângă bunicul. Am rămas cu el.

Morminte vechi, tocite de vreme, cu inscripțiile pe jumătate șterse, erau înecate de ierburi și de flori de cîmp, de toate culorile. La orizont, soarele apunea. Domnea liniște, pace, totul era senin, fundat în umbră, nu pătrundea nici un zgomot; doar albinele zumzau în această solitudine sălbatică, melancolică. Rar cînta cîte o păsărică răcîcîc. Nu ne mai venea să plecăm.

— Nicăieri nu te odihnești mai bine ca aici! a spus unchiul.

DUPĂ MOARTE IARĂȘI VIAȚĂ

Cînd au venit acasă de la cimitir, rudele apropiate...

— Toate rudele?

— Nu, numai: tatăl mama, copiii, soțul, soția, fratele, sora mortului!

Prin urmare rudele apropiate s-au așezat la pămînt pentru „șiva”, în casa defunctului, și-au scos încălțămintea. L-au adus ouă tari (mai luase cineva ceva în gură, de cînd bunicul intrase în agonie?) pentru că oul e și el semn de doliu, e rotund (gălbenușul) ca viața care are drept revers, moartea.

Rudele arătate au rămas în casa bunicului timp de o săptămînă, șezînd pe jos, mîncînd pe jos, afară de simbăta cînd au mers la sinagogă și tot în această zi au primit cele mai multe vizite de condoleanțe, c-așa e obiceiul și e mai bine. Iar în aceste șapte zile rudele au purtat haine de doliu și n-au făcut nimic, n-au lucrat...

— Soțul și soția nici nu se culcă împreună în aceste zile!

„Iar în fiecare dimineață și în fiecare seară se strîngeau acolo cel puțin zece bărbați, pentru rugăciune. Am uitat să vă spun că și candelă a ars neîntrerupt în toate aceste zile.

După ce s-au ridicat de la pămînt, bărbații au mers la sinagogă, au aprins luminări sau candelă, s-au rugat, au făcut pomeni de sufletul mortului.

Tatăl meu și unchiul — fiii bunicului — au mers zilnic, dimineață și seara, la sinagogă, timp de unsprezece luni, ca să spună kadiș.

Și de atunci, în fiecare an, de ziua morții tatălui lor (apoi și a mamei lor), ei posteau.

Cu aceasta, încheiem seria de 9 evocări despre cimitirul „FILANTROPIA”, publicate în numerele 252, 254, 263, 274, 278, 285, 292, 304 ale revistei noastre.

MUZEUL «FILANTROPIA»

Moartea este un eveniment public; iar faptele care o adăpostesc, monumente sfinte.

„Filantropia” nu este numai un lăcaș sfânt, este un muzeu istoric în aer liber, un monument al istoriei evreilor din România și, mai cu seamă, din București. Zecile de mii de pietre funerare păstrate aici sînt documente prețioase pentru istoriografi, prin epitafurile lor; iar pentru artă, prin ornamentele lor.

Mai există din loc în loc cite un monument din lemn de stejar, unele au fost reproduse grafic de pictorul Lazăr Zin, un pasionat al iconografiei folclorului artistic evreiesc. (Tot el, în timpul desființării cimitirului Sevastopol, a executat, în 53 planșe, reproducerea principalelor monumente, piese de artă sepulcrală deosebit de valoroase. „Un rol pe care-l poate îndeplini numai un artist cu nima deschisă tainelor artistice ale folclorului. Lazăr Zin a adăncit această învătătură primitivă. El și-a însușit felul de a privi lumea, viziunea străvechiului decorativ al pietrei sepulcrale, simbolica lapidară, și a redat-o cu fidelitate în a sa adaptare grafică. Lazăr Zin s-a pus aievea în locul anonimului său înaintaș popular și la fel cu dînsul, cu aceeași naivitate a credinciosului de odinioară, a reprodus în linii și forme liniare, iconografia folclorului...” — Dr. M. A. Halevy).

Cu alte mijloace, și arhitectul Emanuel Arnet (1894—1967) — el însuși proiectantul unora dintre monumentele de valoare de la „Filantropia” — și-a adus de asemenea contribuția la reproducerea (fotografică) a unora dintre principalele monumente și pietre funerare (a realizat și un amplu studiu despre creațiile artei populare evreiești din România, de la candelabrele de Hanuca, Meghilot, obiecte sinagogale, cîntece populare, pînă la monumente funerare).

În felul acesta nici cimitirul nu va pieri.

MORȚII SÎNT VII

Dar, ce e mai important, nu pier suferințele celor adăpostiți la „Filantropia”. Căci iată, morții au înviat!

E cu puțință, oare, asemenea minune? Este, și nici măcar nu e minune! N-a intervenit vreo putere supraomenească, a intervenit subscritorul acestor rînduri.

Dar ce zic „au înviat”? Nici n-au murit! Căci scris este: sfîrșitul vieții nu înseamnă moartea pentru toți oamenii. („Nu e mort, nu a adormit, s-a trezit doar din visele vieții sale”, cîntă poetul Shelley).

Mai înțîi că, așa cum rezultă din Biblie, omul care dispăre din mijlocul nostru lăsînd în urma-i un fiu, nu trebuie considerat ca mort.

Cu atît mai mult devine nemuritor cel care a lăsat în urma-i opere alese, fapte înălțătoare. Aceasta e viața care trăiește veșnic!

„Buzele celor adormiți, murmură” (Cîntarea Cîntărilor, 7, 10). Spune Talmudul că buzele oricărui înțelept, de la care cităm o idee, un gînd, o maximă auzită din gura sa, cînd a fost în viață, buzele acestui om se mișcă, murmură în mormînt. De ce? Pentru că oamenii de seamă nu au odihnită nici după ce viața lor pămîntească a luat sfîrșit, ei continuă să vegheze asupra noastră.

Evreul moare de zeci de ori, de sute de ori; dar e încă un exces de zel al acestui neam exagerat; noi „sîntem datori cu o singură moarte” spunea poetul Coșbuc.

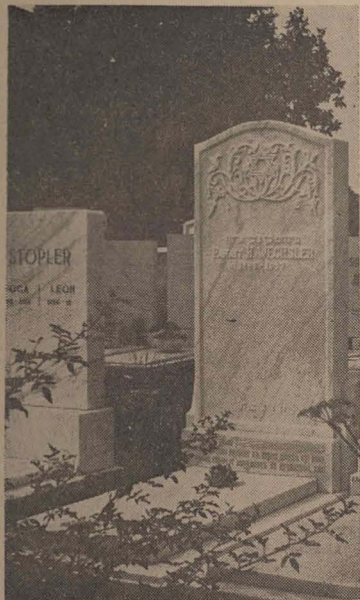
KADIȘ PENTRU EI

M-am strădui — îmi poruncise, pe patul de moarte, buniceu — să readuc la

lumină, să reînvieze, o seamă de figuri ilustre care își au ultimul lăcaș al trupului, în cimitirul „Filantropia”. Unii zac acolo de 50 de ani, de 100 de ani (mulți au fost uitați, „morții merg repede” spunea Goethe) și iată, iarăși au venit la lumină, prin sprijinul acestei lucrări; iar prin voi, cititori, din nou se vor împrăștia în lume, prin glasul vostru, vor fi din nou în casa voastră, prin discuțiile voastre. Și voi contribuiți la nemurirea lor! („Mort este numai cel care e uitat; cine nu e uitat, e numai departe de noi”, spune epitaful, în limbajul lui Goethe, de pe monumentul comerciantului Wappner, alea principală a cimitirului „Filantropia”, în stînga).

Să rostim în memoria lor — și a celor care le vor călca pe urme — un inimos Kadiș care, în esență, cuprinde următoarele:

„Sfînțit fie numele Domnului în lumea pe care a creat-o după voința Sa. Vie cît de grabnic împărăția Sa, încă în zilele noastre. Lăudat fie numele Lui în vecii vecilor și lăudat fie El de-a pururi. Fie ca pacea să coboare din ceruri asupra noastră și asupra întregului popor. Fie ca acela care face pace în înălțimi să ne binecuvînteze cu pace”.

Vedeți, nimic în această rugăciune pentru morți, nu amintește de moarte! E pur și simplu o laudă adusă Domnului, un imn de slavă adus vieții. Pentru că oricît ești tovit de nenorocire, nu îți este îngăduit să te lași copleșit; trebuie să te gîndești la cei vii, la viața ta. Pentru ce ești dator să spui Kadiș în prezența a cel puțin zece credincioși? Pentru că să nu fii singur în lumile de doliu, de durere, să nu uieți nici atunci de cei din jurul tău, de viață!

Kadiș-ul nu este un rămas bun, o despărțire definitivă de cel drag (după cum nici „mormîntul nu-ți este ultimul refugiu” — Talmud, tr. Abot IV, 29) ci, dimpotrivă, un simbol al continuității vieții, o „legătură între generații”. Este un semn de venerație pentru cel dispărut.

CASA VIEȚII VEȘNICE

Din venerație pentru cei dispăruți de-acasă dar întrușiți la „Filantropia”, am alcătuit acest șir de laude și cîntări, pentru a le împropăța amintirea.

Aici, în cimitir, viața și moartea nu se dușmănesc, ele se îmbină în mod armonios. Pietrele de pe morminte nu-s ele numite neșafod — suflute?

Este cunoscută legenda despre rabinul Caro: și-a scris opera într-o groapă de cimitir, arătînd prin aceasta că „între pămînt și cer este o apropiere ce nu poate fi despărțită”.

Evreii numesc cimitirul: Bet ahaim, locuința vieții, casa celor vii. Căci morții sînt socotiți vii, datorită sufletului lor care este nemuritor.

„Filantropia” e un cimitir de oameni vii. Veșnic vii. Morți care trăiesc.

Va sărbători, nu peste mult, 110 ani de viață, dacă se poate spune așa (și cred că se poate).

Iată o instituție care se hrănește și se dezvoltă cu morți.

Să-i urăm viață lungă? Așa se obișnuiește. Dar nu și rodnică. Cît mai puțin rodnică. Și să nu mai înghită decît pensionari în vîrstă nefiresc de înaintată.

„Viața n-are decît să moară” — scria Marx —; dar moartea nu trebuie să trăiască.

Acum 90 de ani...

(1—15 februarie 1884)

• **SIMBĂȚA 4 FEBRUARIE** avu loc la Brăila balul cu tombolă dat de societatea filantropică „Libanon.” Produsul e destinat a se distribui săracilor, fără distincție de religie și naționalitate. Cu toate că timpul fu nefavorabil, cu toate că zăpada cădea, un public numeros veni spre a încuraja această activă societate. „A fost un bal democratic, căci toate clasele au luat parte”.

• **CITIM** în „Bukarester Tageblatt” că duminică 5 februarie, orele 2 p.m., d-nul rabin Dr. M. Gaster a vorbit în sala Ateneului Român despre „Apocriefe în literatura română”. „În fața unui public numeros și distins, tînarul erudit a dovedit că posedă darul de a da viață și farmec unui subiect în sine și arid”. „În răstimp de 1½ ore d-sa a arătat în ce chip s-au născut

număr de bilete de intrare la bal au fost cumpărate de concetățenii noștri români și eleni”.

• **„GRĂBIȚI, GRĂBIȚI!”** — Se caută o persoană cu prezență și o garanție suficientă spre a voiaja în țară, partea Valahia, ca să distribuie biletele loteriei de binefacere autorizată de înaltul guvern, pentru terminarea templului coral din Galați. A se adresa la d-nul R. Flachs-Galați. Agentul pentru Moldova este d-nul I. E. Schildhaus”. Tragerea va fi în localul Primăriei din Galați. („Fraternitatea” — 3 februarie 1884)

• **A APĂRUT** de sub presă prima fasciculă a Coranului, tradus în românește și adnotat de d-nul Bernhard Suffrin.

• **A FOST RESTAURATĂ** școala israelito-română din Podul-Roș, Iași, în urma unor mari stăruințe depuse de d-nii Moses Mattes președintele comitetului școlar și cu sprijinul bănesc al d-nului Neuschotz, președinte onorific. 150 copii săraci capătă aici prima instrucțiune. „Școala apucînd drumul cel bun și încetînd a fi numai o Talmud Thora ci o școală în regulă, cu toate materiile, dorim ca să o vedem mereu prosperînd”.

• **PRIMA FABRICĂ** de cîrnărie cușer, strada Smîrdan (Germană) nr. 43. Tot felul de salami, șuncă (sic) etc. Beuturile cele mai bune. Fac placută invitație, Moritz Pisner”.

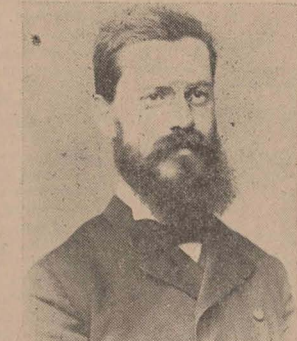
• **CASA DE ORFANI** „Iacob și Fanny Neuschotz” din Iași, unicul orfelinat evreiesc din țară, publică bilanțul pe anul expirat. „Rezultatele au fost foarte favorabile pentru hrănirea, îmbrăcarea, încălzirea orfanilor, pentru cărți, încălzirea odăilor, medicamente etc., lea-fa dirigintului și a menajerei”. A fost confecționat un steag nou pentru institut, „distins prin frumusețea sa”. Și la școală progresul elevilor a fost satisfăcător, starea sănătății a fost favorabilă, a fost reînnoită îmbrăcămintea a 18 orfani.

• **ȘI SOCIETATEA** „Benoth Zion” alcătuită din domnișoare din Craiova își face cunoscut bilanțul pe anul precedent, primul din existența sa. Veniturile, realizate din cotizații și din produsul unui bal, a fost folosit pentru ajutarea școlii israelito-române, pentru incendiații din Brăila și pentru ajutarea mai multor sărmani din localitate. „În fruntea noului comitet a fost realasă gîngășa d-soară Rebecca Ph. Lazăr, secondată de grațioasele d-re Rozalie Pomeranz, Ernestine S. Eskenazy, Rosa Fleis-smann, Rosa Fildermann”.

• **„SEZONUL CARNAVALULUI** e în plin”. Se anunță că în Sala Bossel va avea loc un „Bal deschis cu tombolă, dat de societatea a doua „Dr. Barasch”, în folosul săracilor. Pentru numitul scop, d-nu Solomon Rafailovici a avut bună voință de a oferi gratis Sala iluminată, încălzită precum și garderoba”.

• **MARELE ATELIER MECANIC** Moritz Filderman, 8 Calea Plevnei 8 (Hotel de Rusia) leagă cu eleganță tot felul de uvraje de lectură și comptabilitate, broșează cu soliditate orice broșuri, liniază în orice mod verice registre administrative, judiciare, comerciale și agricole. Mare depozit de Pungi cu firmă, de la 1 litră pînă la 14 ocale.

• **INSTITUTUL DE BĂIEȚI** (sic) „Edward Ludwig”, București, str. Sf. Ion Nou nr. 33 anunță că va începe cursurile semestrului de vară, la 12/24 aprilie, pentru ambele sexe: grădina de copii (3—6 ani), o clasă intermediară (între grădina de copii și școala primară), patru clase primare (cu programa școlilor publice) asigurînd intrarea în gimnaziu. „Alăur de programa școlilor publice se mai predă, ca obligatoriu, instrucția în limba ebraică pentru ambele rituri, leah și spaniolă”.

Dr. M. Gaster, fotografie din epoca respectivă.

apocriefe și cum legende de din vechiul și noul testament s-au dezvoltat în șirul veacurilor, cum au pătruns în literatura populară română și cum fantezia poporului le-a transformat, dîndu-le un lustru nou”.

• **„CURIERUL” DIN IAȘI** arată că duminică 5 februarie, în salonul d-lui Mihail Galino, a avut loc concertul domnișoarei Carlotta Gluksmann. Tîna pianistă, după ce a urmat Conservatorul din București, a plecat la Pesta unde a fost eleva celebrului Frantz Liszt. Înapoia în țară a dat mai multe concerte. „Toate foile din Capitală sînt unanime a recunoaște marelă talent ce îi posedă, ținînd unul din cele înfîi locuri printre pleiada tinerelor noastre pianiste. Ori pe unde a dat concerte a secerat aplauzele asistenților”.

• **CUNOSCUTUL EBRAIST** din Birlad, I. Ch. Korn a dat la iveală o broșură „Der Talmud vor Gericht” (Talmudul în fața judecății).

• **D. DR. IORKY**, care a făcut parte în timpul războiului de la 1877 din ambulanța „Zion” ce a lăcrat pe front, în Bulgaria, a fost numit medic secundar la spitalul Filantropia (Mavroghenii). Prin lucrările sale medicale a dovedit că merită această numire.

• **„BUKARESTER ZEITUNG”** află că societatea damelor umanitare din Botoșani a dat primul bal, în folosul societății, care are de ținut binefacerea.

• **SOCIETATEA „CARITAS”** anunță că în unire cu societatea „Zion” din Capitală vor fabrica în acest an azima de Paște, „pentru a nu o mai lăsa pe mîna particularilor care în alăalt au cerut cît au voit”.

• **SOCIETATEA DE DOAMNE** „Benoth Zion” din Giurgiu (președintă Sara Eskenazy, vicepreședintă Sîniora Pappu, secretară Rachel Nissim) și-a propus a-și modifica scopul și a se ocupa în viitor mai mult de mîntuirea fetelor sărace.

• **O CORRESPONDENȚĂ** publicată la 3 februarie de ziarul „Fraternitatea” descrie succesul mare obținut de balul societății „Zion” din Brăila, în folosul „școlii model în care peste 200 copii făcî distincțiune de religie și naționalitate, primese lumină. Produsul strălucit al balului este de 6797,20 lei. El este cu atît mai plăcut cu cît e dat mai cu seamă de clasa medie a coreligionarilor noștri. Un important

ȘTIRI

ידיעות

ALEGERI LA COMUNITATEA DIN PARIS

De curind a avut loc alegerea conducerii comunității evreiești (Consistoire) din Paris. Ocupându-se de acest eveniment, ziarul „Undzer Weg” subliniază participarea largă a membrilor comunității, ca și spiritul democratic în care ele s-au desfășurat. În funcția de președinte a fost reales dl. Jean-Paul Elkan.

CINTECUL EVREIESC

„Cintele populare evreiești sînt o mărturie fidelă și totodată o oglindă limpede a gândurilor și sentimentelor, ca și a luptei evreilor din răsăritul Europei. Ele ne dau posibilitatea să luăm cunoștință de existența a milioane de oameni care au acceptat în mod conștient suferința ce le-a fost pricinuită timp de multe generații, a căror demnitate nu a putut fi distrusă și care moralmente au fost superiori prigonitorilor lor”. Cu aceste cuvinte se deschide prefața volumului de cîntece populare idîș apărut recent în R.D.G. Culegerea cuprinde 69 de cîntece, în versiune originală idîș (în transcriere cu litere latină) și în traducere germană. Textul este însoțit de notele muzicale respective.

Acesta este al doilea volum de folclor evreiesc tipărit la Berlin. Cu cîțiva ani în urmă a apărut volumul „Violonistul ghetoului”, cuprinzînd 250 de cîntece populare și ale unor poeți de literatură idîș.

„MONOTEISMUL ȘI PACEA”

Sub acest titlu s-a desfășurat de curind la Ierusalim simpozionul organizat de asociația „Fraternitatea lui Avraam”, care grupează personalități religioase și laice creștine, mozaice și musulmane. Revenită la Paris, delegația franceză a convocat o adunare publică în cadrul căreia a înfățișat ideile și concluziile simpozionului.

POEZIA DOREI TEITELBOIM

Apariția noului volum de versuri al Dorei Teitelboim

a prilejuit o agreabilă seară literară la clubul din Rue de Paradis din Paris. Vorbitorii — critici și oameni de literă — au curturat profilul poetei, prezentă prestigioasă în peisajul literic idîș contemporane.

NOUL CONDUCĂTOR AL INSTITUTULUI REHOVOT

Institutul „Weizman” de la Rehovot are un nou președinte în persoana prof. Israel Dostrovsky, unul dintre eminenții săi oameni de știință. Acesta este al cincilea președinte al așezămîntului de la Rehovot.

FERȘT — TRUBADURUL

Nr. 7/1973 al revistei literare „Idiș Kultur” de la New York cuprinde un articol al lui Israel Bercovici consacrat lui Șimșon Ferșt (1886—1968), trubadurul popular de pe meleagurile noastre.

COLEGIUL EVREIESC DIN LONDRA

Ultimul număr al Buletinului Congresului Mondial Evreiesc publică o amplă prezentare a Colegiului evreiesc din Londra, unul din cele mai vechi instituții de învățămînt religios mozaic. Înființat în anul 1855, colegiul pregătește rabini cu înalte studii teologice și filozofice pentru comunitățile din Anglia, Australia, Africa de Sud și alte regiuni ale lumii. În cadrul instituției funcționează o Facultate de muzică religioasă și de pregătire de cantori.

Nu de mult a fost creată și o secție care pregătește cadre didactice pentru învățămînt religios și iudaistic. Colegiul editează un buletin științific trimestrial și posedă o bibliotecă de iudaistică cu peste 60 000 de volume.

PREMII LITERARE

Consiliul cărții evreiești din S.U.A. a decernat premiile sale pe anul 1973. Printre laureați se află scriitorul Elie Wiesel, pentru volumul său „Povestiri hasidice”; Arthur Zuckerman pentru o lucrare istorică

O nouă carte despre lagărele naziste

În editura „Presse Universitaires de France” a apărut lucrarea lui Joseph Billig „Lagărele de concentrare în economia Reichului hitlerist”, studiu bazat pe un vast material de arhivă. Subliniind caracterul neosclavagist al lagărelor naziste, autorul face o paralelă semnificativă între acestea și sclavagismul antic. Comparăția scoate și mai pregnant în evidență caracterul bestial și absurd al sistemului nazist. Astfel, în antichitate sclavul era valorificat în funcție de randamentul său. Și cum forța sa de muncă depindea în mare măsură de buna sa condiție fizică, stăpînul îl hrănea și nu-l dorea moartea — care ar fi însemnat pentru el o pierdere. Inferioritatea și lipsa de valoare a sclavului reieșeau din însăși condiția sa — robia. Ea nu era esențială: în cazul că era eliberat, sclavul își recăpăta calitățile și demnitatea unei ființe umane.

Contrar stăpînului de sclavi din antichitate, sclavagistul nazist a decretat pedeapsa cu moartea pentru toți sclavii săi, sclavul nefiind considerat demn de a trăi nici ca sclav.

Consecința logică și totodată absurdă a acestei hotărîri era desființarea sclaviei prin decimarea raselor destinate sclaviei, deși starea de urgență a programelor de construcții naziste necesita mobilizarea lor masivă la munci forțate. Există desigur și soluția alternării, procedeu pe etape: întâi munca de ocaz și pînă la completă epuizare, apoi exterminarea. Dar intervenea administrația cu serviciile sale rivalizînd între ele, birocrăția și formalismul, concurența feroce în ce privește competența hotărîrilor, diferitele instanțe care își puneau reciproc piedici. Rezultatul era funest pentru deținutul lagărelor naziste.

Antagonismul dintre ierarhiile SS și ale Gestapo-ului în crearea și apoi în regimul și gestiunea lagărelor hitleriste a produs confuzii în circuitul productivității concentraționale. Planul „soluției finale” elaborat de conferința de la Wannsee a fost întocmit și adoptat în detrimentul intereselor economice ale Reichului hitlerist; dubla și contradictoria perspectivă pe deoparte a unui univers sclavagist cu un număr imens de sclavi în slujba bunicii-stări a „rasei superioare”, pe de altă parte aceea a unei folosiri masive și imediate a sclavilor în economia de război a Reichului ajuns la ananghie, toate aceste antinomii n-au împiedicat mecanismul alternativ al exploatații și al exterminării. Această exploatare s-a produs în serviciul Konzern-elor capitaliste, integrate în sistemul hitlerist, ca de pildă faimosul „I. G. Farben”. El s-a soldat cu moartea a milioane de oameni, victime ale hitlerismului.

privind viața evreiască în Franța Evului mediu; Aharon Zeitlin (postum) pentru volumul său de poeme „Alte cîntece ale holocaustului”.

CENTRU DE STUDII IUDAICE

În cadrul Universității catolice din Buenos Aires a luat ființă un centru de studii iudaice. El cuprinde ur-

mătoarele discipline: istorie biblică, ebraică și filozofie evreiască.

PRIMUL CRITIC AL LITERATURII IDÎȘ

Presă literară a consemnat împlinirea a 100 de ani de la nașterea primului critic al literaturii idîș moderne, dr. Israel Eliașev, devenit cunoscut sub pseudonimul Baal Mașavot. În afară de critică literară, Eliașev a scris poezie, portrete literare și literatură pentru copii.

COMUNITĂȚI EVREIEȘTI

În prezent există comunități evreiești într-un număr de 122 de țări, de pe toate continentele. Unele numără doar cîteva familii, altele milioane de membri, ca de pildă cea din S.U.A. Anuarul de curind apărut al Congresului cultural evreiesc publică date interesante

despre fiecare dintre ele.

Cea mai mare comunitate evreiască din vestul Europei se află în Franța (550 000 evrei). Cea mai mică obște din Occident se află pe insula Malta: cu totul 40 de familii.

ECUMENISM

Din Toronto se anunță că premiul „Brotherhood Award” pentru activitate ecumenică deosebită a fost decernat reverendului dr. James Parkes, teolog, istoric și umanist. Premiul este decernat anual pentru cea mai grăitoare acțiune menită să contribuie la îmbunătățirea relațiilor evreo-creștine.

A MURIT PICTORUL ALVA

La Londra a încetat din viață, în vîrstă de 72 de ani, unul dintre cei mai interesați pictori ai generației noastre. Alva s-a născut la Berlin într-o familie evreiască credincioasă. La preluarea puterii de către naștiți s-a refugiat la Londra. A expus în mai toate centrele culturale importante ale lumii, cîștigîndu-și faimă prin originalitatea stilului și desăvîrșita sa tehnică. Cele mai cunoscute lucrări ale sale sînt ciclul Profeții.

DUBLU EVENIMENT

În locul rabinului Maurice Eisendrath, decedat de curind, a fost ales ca președinte al Uniunii congregațiilor ebraice din America rabinul Alexander M. Schindler. Ceremonia instalării a avut loc la congresul festiv pentru sărbătorirea a o sută de ani de existență a Uniunii, la care au participat 3500 de delegați.

„ABORELE VIEȚII”

Secția argentiniană a Congresului de cultură iudaică a acordat premiul Șmuel Nigher pe anul 1972 scriitoarei Eva Rosenfarb din Montevideo, pentru trilogia sa „Aborele vieții”, apărut anul trecut într-o editură din

Tel Aviv, în limba idîș. Acțiunea cărții se desfășoară la Lodz, în timpul holocaustului.

ALEGERE

În urma încetării din viață a președintelui Uniunii comunităților evreiești din Elveția, George Brunschwig, a fost ales președinte dl. Jean Nordmann.

În această țară trăiesc 21 000 de evrei.

EXPOZIȚII ALE CĂRȚII EVREIEȘTI

În orașele Leeds și Birmingham din Anglia s-au organizat expoziții ale cărții evreiești. Cu această ocazie s-au ținut conferințe și s-au prezentat cărți cu tematică evreiască apărute în editurile Vallentine Mitchell, Weidenfeld & Nicolson, W. H. Allen, Est and West Library și Soncino. Se prevede deschiderea unei expoziții similare și în orașul Cardiff.

„SUPRAVIEȚUITORII”

În Statele Unite a luat ființă o organizație denumită: „Supraviețuitorii lagărelor naziste și ai luptătorilor din rezistență”, care editează un buletin „Supraviețuitorii”. Într-un număr trecut al acestei publicații a apărut un „Apel către fiii și fiicele noastre”, în care se recomandă intensificarea luptei împotriva urei de rasă, a genocidului și a politicii brutale. Buletinul subliniază necesitatea ca noua generație să cunoască istoria trecutului apropiat, ce a fost nazismul și ce responsabilități incumbă generației actuale.

UNDE SE ASCUNDE IOSIF MENGELE ?

După cum anunță agenția de știri poloneză, Josef Mengele, „îngerul morții” de la Auschwitz, răspunzător de moartea a sute de mii de deținuți, s-ar afla în localitatea Pedro Caballero din provincia Amambay din Paraguay. Comisia centrală pentru cercetarea crimelor comise de naștiți în Polonia a ajuns la această constatare datorită ajutorului primit de la alte state. Se pare că Mengele a venit în 1950 în Argentina, unde a locuit pînă în 1959, cînd s-a stabilit în Paraguay.

צוזאמענגעבראכן

(דערציילונג פון דער סעריע: „מיט דער געלער אַרעמבאנד“)

רען רחל וואלקאוויטש איז אנגעקומען אין יענעם אנגערייזטן שטעטל, וואו איר מאן איז געווען אין ארבעטס-באטאליאן, האט אין דרויסן גע-נישטען, זיכענען געפאלן גע-דיכטע שטיקער וואסע, אבער ווען זי זענען אנגעקומען צו דער ערד — איז פון דער שיי-גער ווייטער וואסע געווארן שמוציק האסער.

זי איז געשטאנען אומבא-האלטן, אין א פרעמד שטעטל און נישט געוואוסט צו וועמען זיך צו ווענדן, נאכצופרעגן, וויאזוי אנגעקומען צום אר-בעטס-באטאליאן.

זי האט נישט געוואוסט, אבער דער אינסטינקט האט זי גע-טריבן, זיך דארף ווכן איר מאן, זי זאל אים זען נאך איידער ער וועט ארויספירט ווערן אין דער אוקראינע... אויך אר-בעטס-באטאליאן.

דערע יידישע ווייבעלעך האבן אזוי געטון. אזוי זי אויך גע-קומען. זי וועט זיך אויך פאר-בירן צוקומען צו אים און אפ-שר וועט מען אים אויך ארויס-לאזן כאטש אויף עטלעכע שעה...

דינענדיק אזוי האט זי בא-מערקט א פערד-און-וואגן, גע-טריבן פון א יידישן ארבעטס-דינסטלער, דאס מילי-טערישע היטל און די געלע-באנד אויפן לינקן ארעם, לעס דעם ארבעטס-דינסטלער זיצט א היטלעכע שטיקער שומר, א באוואכטער.

זי האט זיך געלאזט גיין נא-כן וואגן. ער וועט דאך ערגעץ זיך מווען אפגעשטעלט. די פערד זענען געגאן אין שפאל, אבער פאר איר איז דאס געווען שווער צו האלטן זיך נאכעס נאך ווי, אין וואגן איז געזעסן נאך איין ארבעטס-דינסטלער, מיטן פנים אויסגעדרייט אויף צוריק, מיט די פיס נאכגעגענגענדיק פון דרויסן, אקערשט וואס זיי האבן נישט אנגעפירט די גאס, וואו דער שוין האט זיך געשטעלט.

דער האט באמערקט אז די פרוי גייט זיך נאך, און געזען אז זי איז א יידישע פרוי, האט ער פארשטאנען אז סתמה איז זי די פרוי פון איינעם פון זיי, האט ער איר געמאכט א צייכן, אז זי זאל זיך נישט אהיילן, און אנגעוויזן אז אט-אט שטעלן זיי זיך אפ.

זי האט אפגעזעהט אז זי זאל איבערווארטן ביי איינעם אין היגן ייד, ער וועט אפער אויספועלן אז מ'זאל זי צולאזן זיך זען מיט איר מאן, און אפער וועט מען פרובירן אים ארויסצובאקומען, אז מארגן זאל ער, פישל וואלקאוויטש, ארויסקומען אין שטאט מיט דעם זעלבן וואגן, נאך די שפיין וואס מ'דארף באווארן דעם אר-בעטס-באטאליאן.

דאכט זיך אז אלעס איז אז דער בעסטער דערגענוג, דאס זאל ארבעטס-פאלט-איינענע געווען, זיך צו דערווארטן אויפן מארגנדיקן טאג...

אבער אז דער מארגנדיקער טאג איז געקומען, איז זי צו איר גרויס איבערראשונג גע-ווארן געווארן אז איר מאן איז אייבערשט אהיים געשלאן און מארגן, זונטיק, דארף ער צוריק קומען.

אכזריות'דיק-טראגיש איז דער גורל... צו פארבעסערן די לאגע איז קיין אויסזעהן נישטא, דאס איינציג וואס איז איר פאר-בליבן צו טון איז ווארטן.

אייביקייטן, וואס זענען צו-נויפגעשטעלט פון אייביקייטן, יעדע שעה איז אן אייביקייט.

יעדע מינוט, יעדע סעקונדע איז אן אייביקייט, פערט ווען דאס ווארטן איז א פארצוויי-פלסט...

זי האט געווארט אז ס'זאל אויך דער טאג, דערנאך די נאכט, און זונטיק פרי איז זי ארויס צום וואקזאל אפוארטן איר מאן.

גרופע היטלעכע-דינסטלער שומרים מיט אויפגעפלאנצט גע-ווער האט פאטולירט אויפן וואקזאל, היין און צוריק, קיין ציחילע מענטשן האט מען נישט געלאזט זיך דערגעבען, אויך ווי דער צוג איז אנגעקומען האבן די שומרים ארומגעריג-גלט די ארבעטס-דינסטלער כדי זיי אפצופירן גראד אין אר-בעטס-באטאליאן.

פישל וואלקאוויטש, ווען ער איז אראפגעקראכן פונעם באן, האט ער זיך ארומגעקוקט, גע-זוכט און כמעט גארנישט גע-זען. די אויגנברילן זענען ביי אים ווי אראפגעפאלן געווארן און נישט געזען אז זיין פרוי, רחל, שטייט ביי א פענצטער אין אראטאל און קוקט און קוקט און וויינט נישט וויאזוי אים צו וויסן צו טון, אז זי איז דא און ווארט.

רחל וואלקאוויטש האט גע-זען ווי איר מאן איז אויך אריינגענומען געווארן אין דער קאלאנע, האט זי זיך מער נישט געלאזט איינהאלטן אין ארויס-פונעם ווארטאל שריינגענדיק ווי נישט מיט איר קול, אז זי וויל רעדן מיט איר מאן, צוליב דעם צוגעוואנטן שטורעמדיקן ארויס-גיין און כמעט היסטערישן גע-שרי, האט זיך דער שומר וואס האט געהיט די טיר צום וואק-זאל פארלוירן און אויף א מא-מענט נישט בכח געווען זי איינ-צוהאלטן, אזוי האט זיך איר איינגעגעבן, אז טראץ אלע פאר-ווינגונגען איז זי אנגעקומען צו דער נאכט, נאך איין שפאל און זי איז לעס דער קאלאנע, ענדלעך האט זי דערווען אויך פישל, ביידע האבן אין יעד-נעם מאמענט נישט געזען און נישט געהערט גארנישט, זיי האבן זיך ארומגעצאמערט...

אז דער פענצטער, פאר דער ציווילער באפעלקערונג, האבן זי שומרים נישט געוואלט זיך צו באניצן מיט זייערע „גע-וויינטלעכע“ מעטאדן, אין האבן זיך אין אדעלעכע באדיינגונגען צוריקגעהאלטן, גאר געשעפ-טעשע צווישן די צייטן, אז די ארבעטס-דינסטלער זאלן עס נאר דערהערן: ווארט נאר, און ארבעטס-לאגער וועלן מיר זיך שוין גוקס זיין!

דא, אויפן וואקזאל, האט מען זיך באניצט מיט „ציוויליזיר-טע“ מעטאדן, דער אונטער-פאציר האט זיך דערגעגעבער צו זיי טאקטיש, מיט געציילטע שריט ארויפגעלייגט די האנט אויף דער פרוי און מיליטעריש באפוילן:

— ארבעטס-דינסטלער! וואל-קאוויטש! גראד שטיין!

דער ארבעטס-דינסטלער האט גענומען א מיליטערישע האל-טונג, און ראפארטירט:

הער! אונטער-פאציר, איך בין טאקע געווען אין דער היים אויף אורלווב אבער מיין פרוי איז דא געווען און דער צייט, איך בעט אייך, דערלוויבט מיר צו בלייבן עטלעכע שעה אין אללין מעלדן.

דער אונטער-פאציר האט שטייכלענדיק אונטערגעברומט „באגא“ און מ'האט נישט גע-זען ווען ער זאל איצט... ניי,

קאנט פארשטיין, פון אט דעם אנגערייזטן געברום, אויב דאס איז אן הסכמה צי איז דאס א אראנישער ארויסרוף, איין זאך נישט מען געזען, אז ער האט געטאן זיך, דענאך די האנט פון דער פרוי, אדרבה, ער האט זי צוגעצויגן צו זיך, גלייך ווי צום ארומפארשן.

פישל איז א וויילע געשטא-נען און זיך צוגעקוקט צו זיין שיינער פרוי, וועלכע איז אין דעם מאמענט בלאסער פון א טויטן. זי האט אנגעהויבן צי-טערן פון אויפגענוג, אבער זי באהערשט זיך, נישט צו דער-ווייטערן דעם אונטער-פאצירס האנט, כדי אים נישט אויסצו-רייזן נאך מער.

ס'זענען געווען אויך סעקונדן, גלייך ווי אייביקייטן, דריי מענ-טשן זענען געשטאנען אין א קרייז פון קעגנזעצטע מאכ-געטישע כוואליעס, צוציענדיקע און אפצוטיינדיקע, אבער איין געמיינזאמע שטיקסראפט האט געוויקט אויף זיי — שטאה, אט די אנגעוואלטע שטאה קאן מען נישט מעסטן מיט דער זייגער-גלייך צייט, נאך מיט דאס פון דער אנגעשטרענגטקייט, פישל וואלקאוויטש האט איבערגעזעהט זיין בקשה, רא-פארטירנדיק מיליטעריש:

— הער אונטער-פאציר, איך בעט אייך, דערלוויבט מיר... דער אונטער-פאציר האט אים אונטערגעבראכן דאס מאל, און מיטן זעלבן שטייכל:

— יא, מיט א באדינג... וואלקאוויטש האט נישט גע-הערט וואס דער אונטער-פאציר רעדט, ער האט נאר געזען דאס צינישע אונטער-פאצירס וויילן סאדישן געזיכט און ס'האט ביי אים אנגעהויבן קאכן דאס בלוט, גלייך מ'וואלט אין זיינע אדערן אריינגעטריפט קאכעדיק בליי... די גאנצע אנגעשטרענגטקייט פון די לעצטע דריי טעג, וואס ער האט פארבראכט אין דער גרעסטער שפאנונג, ער דארט, אין דער היים, [און זי דא, ווארטנדיק אויף אים, אויסגע-מאטערט פונעם וועג. דריי נעכט נישט געשלאפן, נאך זיך גע-פלאגט אין קאסמארישע מחש-בות, און איצט איצט שטייט ער דא, ווען ער האט דערווען זיין פרוי, נאך עטלעכע דעם-אפזעהנדיק און ערע דעם א רויססירן אויסן פראנט, אין דער אוקראינע — ווער ווייסט אייב עס איז נישט צום לעצטן מאל?... אין די שליופן האט געהאמערט מיט ריווקע גלע-קער, קלאנגען וואס האבן פאר-טויבט יעדן מענטשלעכן גע-דאנק, אין די אויערן האט גע-זאטן ווי אין א קאכעדיקן קעסל, ס'האבן זיך געהערט מיטן אומ-צאליקע סירענעס, וואס פליס-טערן אי שטיל ווי שלענג, וואס ווארעמען זיך ביי דער זון, אין ווי אבער, וואס ווארען אין וועלדער און מדבריות... ער האט נאר ווי אין הלום געהערט ווי דער אונטער-פאציר זאגט: מיט א באדינג... זי זאל פאר-ברענגען מיט אים דעם היינ-טיקן טאג... אים געפעלן שיינע יידישקעס... דענאך וועט אים בעסער ווין, ער וועט זיין אונ-טער זיין פראטעקציע...

דער וואלקאוויטש האט גענוי נישט געהערט, וואס דער אונטער-פאציר האט געהערט דעם ווילדן גערוש וואס האט געהאמערט אין זיינע שליופן... ער האט זיך געטראכט, וואס וואלט גע-ווען, ווען ער זאל איצט... ניי,

א פילם וועגן יידישן לעבן אין יוגאסלאוויע

די פילם-סטודיע פון בעלגראד ארבעט איצט אויף א פילם וועגן אמאליקן יידישן לעבן. דער פילם וועט זיין אויף קאליר, רייך אין מוזיקאלישע אינסטרומענטן פון יידישן פאלקלאר. דער פילם וועט הייסן „הבה נגילה“ נאך דער בארימטער העברעאישער מעלאדיע.

אזכרה נאך יצחק שניאורזאן

דער יידישער ישוב פון פראנקרייך האט אפגעטערקט דעם פערטן יאָרצייט פון יצחק שניאורזאן דער גרינדער פון עמח"א פונעם אומבאקאנטן יידישן מארטירער און פונעם יידישן דאָקומענטאָר-צענטער. שניאורזאן האט אָנגעהויבן אָס די איניציאטיוו אין סאטמער-מחנה-צייט, אין יאָר 1942, אין גרענאבל, האט ער מורדע געווען פאר זיינע פריינד זיין פלאן צו גרינדן אַס דעם דאָקומענטאָר-צענטער. דאָס הייסט אז אין דער זעלבער צייט, ווען עמח"א רינגעלבלום האט געגרי-נעט זיין דאָקומענטאָר-צענטער אין ווארשע-ווער געטא און צווייפונגעוואלט דאָקומענטן און געבויט דעות, האט שניאורזאן געטון דאָס זעלבע אין פראנקרייך כדי די קומענדיקע דורות זאלן געוואָר ווערן וועגן אַס דער טרויערער פערזאָנע.

ספרישע קהילות אין דער וועלט

נישט לאנג איז פארגעקומען דער קאָנגרעס צום גרינדן די אמעריקאנישע פעדעראציע פון די ספרדים, אין וועלכן ס'האבן זיך בא-טייליקט דערנאכט פון די ספרדישע קהילות און פארשטעלענע לענדער.

די ספרדים — דער שארית הפליטה פון די יידן וואס שטאמען פון איבערישן האלב-אינדזל — האבן גרעסערע קהילות אין מדינת ישראל, לאטין-אמעריקע, פראנקרייך, טערקיי א"א.

געשטארבן פאליק לערנער

די יידישע נייעס אגענטור פון בוענאס איירס האט פארשפרייט די ידיעה וועגן אפגעלעבן פון דעם יידישן ארגענטינישן זשור-נאליסט פאליק לערנער. סעלעכע יאָר איז ער געווען דער קאָרעספּאָנדענט פון ארגענ-טינע פאר די יידישע צייטונגען פון די פאראייניקטע שטאטן און ישראל, ער האט ער האט נישט געטראכט גאר-נישט. ער איז נישט געווען ביי-כולת צו טראכטן, די פויסט האט זיך געבלייט אין קראנק-האפטיקער קאנזאולאטיע, נייך, דאס איז נישט געווען קיין פויסט — ס'איז געווען א שווע-רער בארעז, א האמער פון א קאדואל, אן אנגעשטאלטענער, וואס האט זיך פון זיך זעלבסט דערהויבן, ווי א בליץ צייכנט א יוגזאג אויף א פארוואלטן טן הימל, דער געפאלן אויפן קאפ פונעם אונטער-פאציר...

וואס איז געשען? קיינער האט גארנישט געזען. קאן מען דען זען דעם בליץ, וואס פארשוויי-גט אן א פראקציע פון א סע-קונדע? איין זאך האט מען געזען: ביידיש, און דער אונטער-פאציר אי פישל וואלקאוויטש זענען געפאלן צו דער ערד, גלייך א דונער וואלט זיי דער-שלאגן.

ביידע האט מען געדארפט פירן אין מיליטערישן שפיטאל, ווייל ביידע זענען געווען אין הלשות, וואס איז נישט געווען ווייט פון טויט.

דאכט זיך אז דער שלעגער איז גאר געלעגן אין טיפערן הלשות ווי דער געשלאגענער גופא...

וואָלף טאמבור

געארבעט אין דער רעדאקציע „די פרעסע“ דערנאך איז ער געווארן הויפט-רעדאקטאָר, לערנער איז דער מחבר פון מערערע ביכער.

א ווערטפולע מתנה

די ירושלימער נאציאנאל-ביליאטעק האט באקומען פון דער בעלגישער רעגירונג א ווערטפולע מתנה, וואס איז באשטאנען פון ס'וונט ביכער פון קונסט, קולטור און גע-שיכטע.

די יידישע קהילה פון טיילאנד

אין איין ווייטן טיילאנד איז פאראן א יידישע קהילה, זי באשטייט פון הונדערט משפחות אין שטעטל-מא, צען אין ראשבורי און איינע אין קאלאסין.

א קאטערע פאר איבערזעצונגען אין און פון עברית

אין דער מאס וואס דאס קולטור-לעבן אנטוויקלט זיך, וואסעט אויך דער אינטערעס פאר איבערזעצונגען אין און פון עברית, פאדערנדיק גלייכצייטיג אויך איבערזעצ-נוס מיט א הויכער קוואליפיקאציע. דאס איז סאגע געווען דער מאסיוו פאר וואס דער רעליגיעזער בראילן אוניווערסיטעט פון רחוב-האט געשאפן א קאטערע פאר איבערזעצונגען, אזא מין קאטערע וועט אויך געשאפן ווערן אין ניכן אויפן חל-אביבער אוניווערסיטעט.

א מוזיי פון יידישן שטאטער

אין ירושלימער קונסט-מוזיי געפינט זיך די וויכטיקסטע קאלעקציע מיט מאנוסקריפ-טן און רעליקוועס פון יידישן שטאטער. דעם קאלעקציע איז געשטופטן געווארן דורך דעם אמעריקאנער היסטאריקער פון יידישן שטא-טער, זלמן זילבערצווייג, וועלכער איז פאר-יאָר געוואָרן אין לאַס-אָנדזשעלעס.

ישראל און די תפוצות

דער יידישער וועלט-קאָנגרעס האט א-רויסגעגעבן אונטער דער פאָרעם פון א בר-א-שוד צוויי רעפארטן, איינער איז געהאלטן געווארן פון די יאָאליס פריינד דער פערד-זידענס פון ארמיניסטראמיוון ראס פון יידישן וועלט-קאָנגרעס, און דער צווייטער איז גע-האלטן געווארן דורכן פאראנטוואָרענסע לואיס פיינסט, אויף דער סעמאר: די באציאונגען צווישן ישראל און די יידישע קהילות איבער דער גארער וועלט.

געטא מאַטיוון

צייכענונג פון הערש מערדער, קינען.

Marc Chagall despre sine și despre alții

Despre muzeul inaugurat în cursul verii trecute în apropiere de Nisa, care adăpostește o mare parte din operele lui Chagall, am mai scris în paginile revistei noastre. Conținutul biblic al acestui muzeu, spiritul de care e impregnat, fac din el un centru de meditație deschis tuturor religiilor și tuturor curentelor spirituale.

Intr-un număr recent al revistei pariziene „L'Arche” a apărut un interviu cu Marc Chagall, în care marele artist vorbește despre muzeu, despre sine și despre arta sa, lată unele din ideile sale.

„Am considerat întodeauna și consider și azi că Biblia este cea mai mare sursă de poezie a tuturor timpurilor și acest simțământ am încercat să-l transmit și altora.

„Am citeodată impresia că sînt un altul, că m-am născut între cer și pămînt, că lumea e un deșert în care sufletul meu hoinărește ca o făclie și mi-am conceput tablourile în concordantă cu acest vis.

Cînd m-am hotărît să donez aceste tablouri consacrate Bibliei, mi-am dorit ca ele să fi prezentate într-un singur edificiu pentru ca oamenii care vin să le vadă să resimtă o anumită pace, o anumită spiritualitate, o pietate, un sens al vieții.

În închipuirea mea, aceste pinze nu reprezintă visul unui singur popor, ci al umanității.

Începutul a fost declanșat de întîlnirea mea cu editorul Ambroise Volland; în anul 1925, mi-a propus să ilustrez Vechiul Testament și am acceptat imediat căci aceasta corespundea cu ceea ce îmi doream să lucrez. Am făcut o călătorie în ceea ce fusese vechea Iudee pentru ca să mă pătrund de atmosfera biblică. Acolo am întîlnit un om extraordinar, Disengof, primul primar al Tel-Aviv-ului, care pe atunci era un oraș embrionar, cu câteva străzi abia schițate, un oraș ireal, ieșind din nisipuri. „Ajută-mi să încep o muzeu, mi-a spus Disengof, care, în visele sale vedea Tel-Aviv-ul ca pe o metropolă evreiască, cu muzee, galerii, teatre. Asta se petrecea în 1931... De atunci, visul lui Disengof s-a realizat în construcții de piatră iar eu mi-am realizat visul, pictînd Vechiul Testament... Las aceste tablouri Franței, unde parec m-am născut a doua oară.

Nu e cazul să comentez operele mele. Operele de artă se exprimă singure. Sînt adesea întrebate despre maniera și felul cum pun culoarea. Pentru mine, culoarea este ceva născut. Nu depinde nici de lumină, nici de felul cum stăpînești penelul. Pictura este reflexul eului meu interior. Culoarea, cu liniile ei, conțin caracterul și mesajul pictorului și nu tema este hotărîtoare; ea nu e decît un pretext pentru a face culorile să cînte.

Dacă orice viață are, în mod inevitabil, un sfîrșit, noi trebuie în cursul vieții noastre să o colorăm cu culorile dragostei și speranțelor noastre. În această dragoste se află logica vieții și ceea ce e esențial în fiecare religie. Pentru mine, perfecțiunea în artă și în viață provin din această sursă biblică.

Desigur că „Mesajul biblic” s-ar fi potrivit mai bine pe colinele Ierusalimului. Cînd Ben Gurion mi-a cerut să decorez Knesetul, am executat trei goblenuri și un mozaic pentru hol. Pe lîngă aceasta, multe din pinzele mele se află în muzeele din Israel. Se concepuse chiar un proiect mai vast, o secție care urma să-mi fie destinată în cadrul Muzeului din Ierusalim, eînd acesta era doar un proiect. Cînd a început construirea lui, mi s-a arătat locul unde urma să fie amplasat pavilionul meu. Dar proiectul n-a fost realizat. Acum se vorbește din nou de ceva similar; pentru moment, doar de a adăuga muzeului două sau trei săli în care să fie expuse în afara pinzelor pe care le voi dona și cele pe care le vor oferi colecționarii. Poate că într-o zi acest embrion se va transforma într-un

muzeu. Pentru a completa enumerarea, se mai află în Israel vitraliile mele de la sinagoga centrului „Hadasa”.

Consider că și Nisa e indicată pentru lansarea „Mesajului biblic” pentru că este vizitată de oameni din toate colțurile lumii. Doresc ca oamenii să vină aici, să mediteze asupra acestei cărți, să-i regăsească esența. Mai cu seamă aș dori ca tinerele generații să caute în această casă idealul de fraternitate și dragoste visate de culorile mele. Poate că atunci tinerii și cei mai puțin tineri vor construi o lume a dragostei, într-un nou colorit”.

ANGELA GRUENFELD

Eliza Godeanu

S-a stins din viață, după o lungă și grea suferință, Eliza Godeanu.

Fică a scriitorului și ziaristului B. Marian, a fost atrasă de timpuriu de literatură, publicînd în paginile revistei „Dimineața copiilor” și „Universul copiilor” basme, povestiri și istorioare.

În perioada dintre cele două războaie mondiale a scos mai multe volume, dintre care: „Legenda Snagovului”, „Domnița Lia”, „Baby în țara basmelor” ș.a., primite cu căldură de cititori și de critica literară a timpului.

Moartea a surprins-o lucrînd la romanul „Spre zări luminoase”, în care urmărea să înfățișeze, pe înțelesul copiilor, transformările prin care a trecut țara în ultimele trei decenii.

Disc „Electrecord” de muzică evreiască

Casa de discuri Electrecord, atentă la muzica folclorică românească și a naționalităților conlocuitoare, a considerat util a înregistra și muzica evreiască, așa cum s-a cîntat și se mai cîntă și astăzi. După discul închinat lui Abraham Goldfaden, acum Electrecord-ul se prezintă cu o culegere de 18 cîntece din folclorul evreiesc, datorită neostenitei activității pe acest tărîm a artistului emerit Haim Schwartzman, binecunoscut în țară și peste hotare în tripa sa calitate de compozitor, dirijor și folclorist. Maestrul a reușit să adune pentru acest disc o serie de cîntece cunoscute publicului evreiesc de pretutindeni, pe care le prezintă cu concursul cîtorva actori talentați de la Teatrul Evreiesc de Stat din București. Printre aceștia menționăm pe: Carol Marcovici, Tricy Abramovici, Leonie Waldman-Eliad, Ruchele Heller-Schapiro, Nysa Grupp, la care se adaugă și Dorel Livianu.

Desigur că nu a fost posibilă cuprinderea tuturor genurilor reprezentative. Accentul a fost pus pe cîntecele de dragoste, de muncă (Mit a nudl în un a nudl — cu un ac și fără de un ac) și cele satirice și umoristice (de pildă Di Varnicks — și spiritualul duet Wus je vilsti? — Ce dorești?). La stabilirea ordinii de imprimare, părăsind sistemul de clasificare (pe genuri), Electrecord s-a oprit asupra aceleia cunoscut sub denumirea de unitate prin varietate, reușind astfel să realizeze o audiență mai atrăgătoare și mai interesantă. Avem convingerea — ascultătorii vor aprecia că interpretii vocali și orchestrații s-au străduit să redea cît mai nealterat spiritul folcloric al acestor cîntece evreiești, căci, așa cum se exprima marele folclorist Bela Bartok: „notarea melodiilor populare, trebuie să redea chipul acestora cît se poate mai fidel”.

Textele cîntecelor folosesc limba populară, limba idiș. Unele au suferit influențe legate de pătrunderea intonațiilor românești. Exemplificăm prin delicatul *Inter a beimolă* — La umbra pomilorului. Noul disc Electrecord constituie o reușită, un autentic act de cultură. Avem convingerea că el va fi primit de către evreii din țară și de peste hotare ca un prețios mesaj din România socialistă.

M. R.

CONSTRUCȚII ȘCOLARE ȘI UNIVERSITARE

Planul pe anul acesta configurează una dintre cele mai mari și mai complexe campanii de construcții pentru învățămînt din ultimii ani: peste 2 100 noi săli de clasă, internate cu aproape 20 000 locuri și ateliere școlare cu 10 400 locuri de practică pentru învățămîntul general, liceal și tehnico-profesional, grădinițe cu mai mult de 10 200 locuri, case de copii și școli speciale, însumînd 3 000 de locuri.

În domeniul învățămîntului universitar se prevede o extindere apreciabilă a amfiteatrelor, sălilor de seminarii și de proiecte, a laboratoarelor și atelierelor de practică.

INSTALAȚIE ORIGINALĂ

Specialiștii de la Combinatul de fire și fibre sintetice din Săvinești, finalizînd un studiu de cercare științifică, au construit, cu mijloace proprii, o instalație originală, destinată recuperării agenților azeotropi care, pînă acum, se pierdeau în apele reziduale. Instalația separă etilenglicolul, rezultat din procentul de distilare a solvenților de filare a fibrelor chimice, îl reconstrucționează și îl face apt pentru o nouă utilizare. În acest fel, la Combinatul din Săvinești se economisesc anual peste 1 000 tone de etilenglicol, produs care se aduce din import.

ODIHNA ȘI TURISM 1974

Peste 500 000 de oameni ai muncii vor fi trimiși în acest an la odihnă și tratament prin sindicate.

În hotelurile turistice din țară se vor adăuga încă 3 400 de locuri celor peste 230 000 existente la ora actuală. Printre altele, vor fi date în folosință: hotelul sanatorial Mangalia, două hoteluri mari la București, altul la Orșova etc.

CONSTRUCȚII SOCIALE

A fost terminată construcția unui cămin muncitoresc cu 100 de locuri pentru salariații nefamilisti din cadrul Complexului C.F.R. Timișoara. În ultimii trei ani, în județul Timiș au fost date în folosință cămine muncitorești cu 4 300 de locuri. Pentru acest an se prevede construirea a încă 7 cămine cu 1 760 de locuri.

FRUMOASA STAȚIUNE BAILE HERCULANE

Frumoasa stațiune Baile Herculane cunoaște în ultimii ani o continuă dezvoltare. În curînd va fi dat în folosință noul hotel „Roman”, cu o capacitate de 300 de locuri, cu restaurant, piscină și anexe necesare. Interesant e faptul că baia de tratament se va afla chiar în incinta camerelor hotelului. Tot în acest an va începe construcția altor 3 hoteluri, cu o capacitate de 2 000 de locuri. De asemenea, va fi asfaltat drumul pe Valea Cernei, înlesnindu-se accesul turiștilor.

Marc Schweid

C Î N T E C

Copilul meu,
De-asupra frumuseților vieții
Te voi purta mereu din loc în loc
Așa cum poartă stingătorul de incendii
Pe un copil prin foc
Prin toate caturile casei
Și-apoi te voi preda
Celei mai înalte dintre frumuseți,
Pe cea din urmă treaptă,
Așa cum stingătorul de incendii
Predă copilul mamei, care așteaptă.
Iubirea mea ți-o voi aduce
Pe-o tavă încărcată doar cu rugă senine
Și din credința mea în tine
Eu voi zidi frumoasă casă
A noastră și-a copiilor urmași.
Păzește-mi numai tu mereu
Surîsul tău de-alungul vieții,
Așa precum și eu
Păzesc singurătatea mea, copile,
În coridorul lung și mohorît
Al fiecărei zile.

În românește de EMIL DORIAN

Comemorarea victimelor pogromului legionar din 1941

În ziua de 16 ianuarie a.c., cînd după calendarul ebraic s-a împlinit 33 de ani de la pogromul legionar din București a avut loc la templul coral comemorarea victimelor acestei comunități, căzuți Al Kidus Hașem în acele zile cumplite.

Serviciul divin a fost oficiat de către d. prim-rabin I. M. Marilus, împreună cu d-nii cantori Harnic și Jucovschi.

DL Daniel Segal, președintele comunității din București, a evocat memoria victimelor de acum 33 de ani. Numele

acestora a fost rostit apoi, rînd pe rînd, în fața chivotului deschis în care se păstrează sulițele sfînte ale Torei, după care întreaga asistență a rostit rugăciunea de Kadiș.

A doua zi dimineața a avut loc un pelerinaj la cimitirul de pe șoseaua Giurgiului, unde își dorm somnul de veci cele mai multe dintre cele 120 de victime ale pogromului. Un serviciu divin a fost oficiat în fața mormintelor lor.

Tradiții culturale ale comunității din Hamburg

Memoriile lui Glückel von Hameln, o scriitoare care a trăit între anii 1645 și 1719, reprezintă un tezaur de informații despre viața comunității evreiești din Hamburg.

Evreii s-au stabilit aici relativ tîrziu. Spre sfîrșitul secolului al XVI-lea primii evrei din Portugalia și apoi și evrei aschenazi au obținut autorizația să locuiască la Hamburg. Istoria lor se împletește cu aceea a evreilor din Danemarca vecină, mai ales a celor din orașele Altona, Wandsbeck și Glückstadt.

Considerați inițial drept catolici, grupurile de marani portughezi au fost la început bine primite. Cînd s-a constatat însă că practică religia mozaică, această stare de spirit s-a schimbat. După ce au învins numeroase obstacole, în 1610, au obținut totuși de la senatul din Hamburg, în schimb unel tale importante, dreptul de a locui în acest oraș. Un an mai tîrziu, contele Ernst von Schauenburg le-a permis să achiziționeze un teren în orașul Altona (care aparținea atunci Danemarcei) pentru a-și îngrapa acolo morții. După sosirea unor coreligionari din Flandra, Italia și mai ales Portugalia, au început să joace un rol tot mai important în viața orașului. Între altele, ei au pus bazele comerțului pe care acesta a început să-l practice cu Spania, Portugalia și cu colonile acestor țări. O mărturie a poziției sociale a maranilor este desigur și faptul că în timpul sederilor lor la Hamburg, între 1666 și 1667, regina Cristina a Suediei a locuit în casa lui Isaac Manoel Teixeira, un descendent al maranilor. Printre primii evrei germani sosiți se aflau și cinci medici, între care Rodrigo și Castro, care a adus mari servicii orașului în timpul unei epidemii de ciumă.

Pe la anul 1650 evreii au primit autorizația să-și organizeze propriile lor case de rugăciune, în care însă nu puteau să se adune mai mult de 25 de familii. Unele din aceste case de rugăciune flințau încă de mult, din 1617. Cea mai mare și mai veche era Keter Tora, apoi Talmud Tora și Neveh Șalom. În 1652 toate au fuzionat, dînd ființă obștii unite Bet Israel. În fruntea comunității se afla un consiliu de conducere.

Un moment însemnat în viața comunității a însemnat mișcarea pseudomesianică din jurul anului 1666. Speranța că Șabetai Zvi ar fi Mesia a cuprins mai cu seamă pe evreii portughezi din Hamburg, dar a fost combătută cu tărie de către rabinul Jacob Sasportas.

Cînd, în anul 1697, populația a cerut Senatului îngrădirea drepturilor evreilor de origine portugheză, unii dintre ei au plecat la Amsterdam, alții la Altona.

Ritualul religios al acestei comunități era stabilit după cel practicat de comunitatea din Leghorn (Italia). În anul 1750 a izbucnit o dispută privind aceste tradiții. Atunci a apărut cartea despre obiceiuri (Minhaghim), păstrată în manuscris, în care sînt stabilite practicile religioase.

Evreii aschenazi au început să se stabilească la Hamburg abia în 1627. Dintre treizeci de evrei aschenazi care au obținut în 1622 privilegiul de a se stabili la Altona, pe atunci sub stăpînire daneză, cîțiva s-au strămutat la Hamburg. Evreii aschenazi se aflau sub jurisdicția rabinului din Altona. Ei frecventau sinagoga din Altona. În 1648, s-a cerut expulzarea lor din oraș. Sefarziți nu au fost menționați din cauza vechimii lor și a poziției economice pe care o dețineau.

Printre cei care s-au refugiat din Altona la Hamburg, în fața invaziei suedeze, se afla și Löb Pinkerle, tatăl lui Glückel von Hameln, care a fost unul din fondatorii comunității aschenaze, denumită și comunitatea Altona. Totodată a mai luat ființă și o obște evreiască a evreilor din orașul Wandsbeck.

Evreii aschenazi au depășit cu timpul pe cei sefarzi ca număr și importanță. Ei au avut mult de suferit din pricina intoleranței, a încercărilor de convertire forțată, a restricțiilor impuse în viața lor religioasă și economică.

În 1664, comunitățile aschenaze din Altona, Hamburg și Wandsbeck s-au unit sub conducerea unui șef-rabin. Sediul său ca și al tribunalului rabinic se afla la Altona. Primii rabini ai comunității din Hamburg au fost Abraham și Tebele Posner, iar al celui din Altona, David ben Menachem Hakohen din Hanau. După fuzionare și formarea unei singure comunități triple, aceasta a fost condusă de Eybeschütz. În acest timp, Jacob Emden era rabinul unei sinagogi particulare. Ambii erau eminenți talmudiști, scriitori fecunzi și polemisti pasionați. Eybeschütz era un pasionat al Cabalei, în timp ce Emden era raționalist. Disputa dintre aceste două personalități religioase s-a extins cuprinzînd marile comunități din Germania, Olanda, Polonia, Italia și Turcia.

Războaiele napoleoniene și ocuparea orașului Hamburg de către Franța au adus evreilor egalitatea cu ceilalți cetățeni ai țării. Reacțiunea care a urmat a silit un număr de peste 3.000 de evrei să se refugieze din Hamburg la Altona. Emanciparea definitivă a fost obținută abia în 1850 iar deplina libertate religioasă a fost acordată în 1879, prin constituția orașului liber hanseatic.

În perioada cînd Hamburgul se afla sub ocupația Franței, autoritățile au impus fuzionarea comunităților aschenaze și sefarzi, într-o singură comunitate. Dintre enoriașii acestei comunități a făcut parte Solomon Heine, unchiul lui Heinrich Heine, Moses Mendelssohn, poezii Neptali Herz Wessely și Șalom ben Jacob Hakohen, Isaac Halevy, autorul cărții *Dorot ha-Rișonim*, istoricul de artă A. Warburg, filozoful Ernst Cassirer ș.a. La Hamburg au apărut publicațiile evreiești „Laubhütte” (1884) și „Israelitisches Familienblatt” (1900). În secolele XVII—XIX au apărut la Hamburg 400 de cărți ebraice.

În 1866 trăiau la Hamburg 12.500 de evrei; în 1933, 20.000. Ultimul rabin a fost Joseph Carlebach, deportat și ucis de naziști în 1942. Între anii 1933—1937 peste 5.000 de evrei au părăsit orașul. În 1941, peste 3.000 au fost deportați la Riga, Lotz și Minsk; în 1942, peste 2.000 — la Auschwitz și Terezin.

Cînd, la 3 mai 1945, orașul a fost eliberat, mai trăiau doar cîteva sute de supraviețuitori evrei. Încă în același an comunitatea a fost reconstituită. În 1947, ea număra 1.200 de membri, iar în 1970 — 1.500.

În 1966 a luat ființă Institutul pentru istoria evreiască, condus de ecumenistul Erich Lueth.

A. B.

Secole înfloritoare în Sicilia

Renumită încă din antichitate pentru fertilitatea ei, considerată grînarul Romei, Sicilia, încrucișare a căilor maritime mediteraniene, poartă vestigiile ale culturii evreiești care a înflorit aici în primele 15 secole ale erei noastre.

Mărturiile asupra prezenței evreilor pe aceste meleaguri apar încă din perioada celui de-al doilea templu, iar cele mai vechi inscripții datează din secolul al III-lea. În anul 596, papa Grigore cel Mare ordonă plata unor despăgubiri pentru exproprierea sinagogii din Palermo; acesta este cel mai vechi document datat privitor la viața evreiască din Sicilia.

În timpul dominației sarazine (Syracuză a fost cucerită de aceștia în anul 878) numeroși evrei au fost duși captivi la Palermo. În secolul al XI-lea, profitînd de anarhia generală din regiune, normanzii din Italia meridională cuceresc Sicilia; cu această ocazie, evreii sînt menționați ca făcînd parte din rezidenții orașului Naso. Documente referitoare la orașele Syracuse, Messina și Catania indică prezența comunităților evreiești în aceeași perioadă.

În timpul Cruciadelor, regele Frederic al II-lea îi protejează pe evrei de persecuții, iar Frederic al III-lea, într-un edict din anul 1375, limitează puterea inchiziției, stipulînd că evreii nu pot fi judecați decît în prezența unui judecător laic.

În timpul domniei regelui Martin V de Aragon, deși acesta simpatiza evreimea, totuși în anul 1392 s-a încercat convertirea silită a comunității din Monte San Giuliano, iar cei care s-au împotrivit au fost masacrați. De altfel, nu a fost vorba de un eveniment izolat, căci în decursul timpului, evreii din Sicilia au fost adesea acuzați de diferite crime imaginare și obligați la plata unor amenzi mari.

Istoria scoate la iveală în aceste epoci nesigure alternarea unor perioade liniștite, în care evreii prosperau economic, cu altele în care ei își pierdeau bunurile și, adesea, chiar viața. Astfel, în anul 1474, în urma masacrului de la Modica, au murit 360 de evrei, bărbați, femei și copii, iar la Noto și-au dat viața aproape 500 de evrei.

În anul 1492, la 30 mai, soarta evreilor din Sicilia a fost decisă: cei 37.000 de

evrei ce populau insula au fost nevoiți s-o părăsească, ca urmare a unui edict de expulzare. Fapte și cifre ca cele oferite mai sus nu prezintă interes în sine decît pentru un istoric; căci sînt evenimente de mult apuse, istoria unei colectivități al cărui destin a fost brutal retezat acum aproape 500 de ani. Dar, în scurtele momente de repaus, când prosperitatea clădea o bază pentru studiu, evreii din Sicilia au constituit un focar de cultură, renumit în întreg Evul Mediu. Acesta este sensul promisiunii din titlu: În Sicilia evreii au cunoscut veacuri de înflorire, dar nu economică, ci spirituală.

Încă în primele mențiuni ale evreilor din această insulă intervin și referiri la viața culturală. Astfel, primul scriitor evreu cunoscut în Europa este sicilianul Caecilius din Calacte, care a scris în grecește lucrări retorice, istorice și critice. Din păcate, numai puține fragmente din opera sa s-au păstrat. Faptul că Caecilius și-a scris lucrările în grecește nu trebuie să ne mire, căci în această perioadă evreii învățați din Sicilia știau ebraică, italiană, greacă, arabă, și unii dintre ei chiar latină. Avînd asemenea cunoștințe, ei și-au adus un aport important la transmiterea științelor arabe către Europa. De asemenea, au popularizat și cucerit ale științei și misticii ebraice, prin traducerea lor în limbi accesibile învățaților europeni din Evul Mediu.

Iată cîteva din contribuțiile evreilor sicilieni la cultura europeană. Faraj ben Solomon din Agrigento a scris un comentariu la cartea lui Maimonide „More Nevohim” (Îndreptar pentru rătăciți) și a tradus pentru regele Charles de Anjou importantul tratat medical al lui Rhazes, cunoscut sub numele de „Liber continens”. Mozes din Palermo a tradus cîteva lucrări de medicină veterinară din arabă, iar Ahitub ben Isaac a tradus, tot din arabă, tratatul de logică al lui Maimonide. Acesta din urmă, împreună cu Saul ben Nafusi, Samuel din Messina, Mozes el-Hazzan și alții, au constituit în secolul al XII-lea un cerc de poezi. Alt cărturar sicilian care s-a făcut remarcant a fost Anatoli ben Josef, care a supus celebrului Maimonide o problemă juridică din partea colectivității evreiești din Sicilia. În domeniul științei, Jeremiah Kohen din Palermo a scris un comentariu în ebraică la „De sphaera” a lui Melchizedech din Alexandria; Isaac ben Solomon Alhadi a scris lucrări de astronomie, iar Elijah Kohen a fost autorul unui tratat astronomic cu tabele calculate pentru latitudinea Syracuzei. Dintre exegeții biblici, se remarcă Samuel Masnüt, care apoi a emigrat în Spania, poet și autor de comentarii la legendele talmudice, și Jacob ben Hananel, care a scris comentarii omiletice la Pentateuh. O figură reprezentativă a vieții intelectuale din Sicilia a fost Aharon ben Abulrabi din Catania, care a scris o operă, apoi pierdută, în apărarea iudaismului și un supracomentariu la comentariul lui Rași la Pentateuh.

În anul 1466, regele Ioan al II-lea de Aragon a permis evreilor din regat să deschidă o universitate (studium generale) cu dreptul de a numi profesori, de a stabili cursurile și de a acorda diplome.

Ultimul învățat sicilian a fost Joseph Saragossi, cabalist și talmudist, fondatorul școlii din Safed. După cum am arătat, activitatea evreilor din Sicilia începează în anul 1492; însă mărturiile culturale ale acestei colectivități, astăzi dispersate în biblioteci din toată lumea, ne oferă o imagine a înfloritoare vieți spirituale ce a sălășluit pe aceste meleaguri. Renașterea, leagăn al spiritului european modern, a avut ca unul din izvoarele ei de inspirație, de îmbogățire a cunoștințelor cu produsele civilizației orientale, și acțiunea de popularizare a acestei mici colectivități evreiești.

S. BAD

Paris, rue Broca

Pe strada Broca din Paris s-a deschis recent o casă evreiască de cultură. Localul, construit pe cinci nivele, cuprinde nouă săli de cursuri, o sală de spectacole cu 500 de locuri, în care se pot organiza conferințe, colocvii, seri muzicale etc. Edificiul mai are un restaurant cu 220 de locuri, o bibliotecă, sală de lectură a revistelor, discotecă. În total, localul poate cuprinde 2.000 de persoane.

Cursurile și conferințele Centrului universitar de studii iudaice se vor desfășura în cea mai mare parte în acest nou local. Alte manifestări ale acestui centru vor fi conferințe, discuții, seminarii, activități artistice și culturale. În programul primelor săptămîni de activitate au fost prevăzute o expoziție cu vînzare a unor cărți de interes evreiesc, cu participarea a peste 30 de scriitori, proiecție de filme, seminarii.

Centrul e conceput a fi un punct de întîlnire, de contact atît în domeniul ideilor cît și al creației artistice.

דברי תורה

מאת חכמי רומניה וגאוויה ז"ל
ליקט ועיבד הרב יצחק מאיר מארילוס

ובשכור תהיה יראתו על פניכם בלילי תח"ט
ט"ו (כ"ג — י"ד). לכאורה התיבות "בלילי תח"ט" ט"ו בראות כמיתרות, כי באם יש לו יראת ד' בחדאי לא יחטא, גם הבטוי "על פניכם" יותר נכון הלשון יראתו כקרבכם כהנהגה הנביא (סיבה דא — ח"י). והצנע יתה עם אלקיד ולא להראות עצמו לרא שמים. אך הקושיא הראשונה מתורצת על ידי קושיא השניה, הן אמר שכן שיראחר תהיה בהסתר אך אם נזנע בלילי תחטאו איש יש רשות לגלות היראה ולעשות כל מצדיק שיש באפשרותו, בכדי להנצל מחטאו וזהו הוא הדגישת יראתו על פניכם דוקא בלילי תחטאו כי אז לא יהיו מוסיפו ליעץ אותך להיות אבות מספר. שיהי אבות מבוטשן

בפרשת השבוע מסופר על קבלת התורה, ורבנו משה נציטתה וקדשתם היום ומחר (י"ט — י"ד). מספר המוסר מביאנו שבושך על השריון המביא לולי יש בזה גם רעיון חנוכי חסוד והם אומרים: הומן שבסגרתה אנו פועלים ויוצרים מתחלק לשלוש קהופות, עבר, הווה ועתיד, עבר הוא הומן שחלף ועבר, הווה הוא הומן הנוכחי שבו אנו חיים ופועלים, הומן הידוע ומוכר לנו ואילו העתיד הוא נבחינה נעלם, איש אינו יכול לדעת מה מביא לו העתיד, עם כל זה תחזקתו של האדם הן המחר, אדם ללא מחר הוא אומר אינו בין ההיים כדברי חז"ל. שהיום כאן ומחר בקבר" (ברכות ל"ח). גם במסגרת הדורות הפוע" לים והיוצרים יש "היום". דהיינו הדור המבוגר החי והפועל בהווה, ובכל מקום שהתורה פונה אל הדור המבוגר, תהיה מדברת בלשון "היום", "היום אתם יוצאים", שמוח יג' — יד. אתם נצ' בים "היום" ... (דברים כ"ט — ט), ואילו אל הדור הצעיר, התורה פונה בלשון מחר, והיה

כי ישאלך בנך מחר" (שמות י"ג — י"ד, פדמים ו' — כ'). גם יהושע כשהוא מוכיר כמה פעמים בספרו אל הבעים, הוא אומר מוכיר כמה (ד' — ו' — ד' — כ"א, כ"ב — כ"ד, כ"ב — כ"ז). כי כמו הבעים גם המחר מהווים נעלם, איש אינו יכול להבטיח את עתידו, אולם דבר ברור הוא שכל תקותינו ועיתידנו הוא הנוער, לאור זה אפשר להבין את הפסוק במלחמת עמלק שאמר: ויאמר משה ליהושע בחר אנשים וצא הלחם בעמלק מחר" (שמות י"ז — ט). נשאלת השאלה: אם מחר זה הכוונה לזמן, קשה להסביר, למה דחה משה למחר, הלא היתה מלחמת פתע — אשר קרך בדרך" (דב' יום כ"ה — י"ח). אולם יש לבטוי זה מובן של ומתאים, יהושע היה נציג הנוער, המחר של האומה, והיות שהמלחמה בעמלק צריכה להמשך הרבה זמן. מלחמה ליד בעמלק מדור דור" (שמות י"ז — ט). אם כן רצא משה לדעת מהי עמדת "המחר" של האומה, וזה אומרת, אם ראוי הוא להמשיך מלחמת עמלק כראוי, ובקבלת התורה חשב רבנו משה — ששיחת לוקני הדור ולכן כתוב ויקרא לוקני העם" (שמות י"ז — ט). אמר לו הקב"ה, נכון שהלוקנים השובים, מוקנים אתבונן" (תהלים ס"ט — ק), ולכן יש להתחיל וקדשתם היום, אולם העיקר הוא המחר. מפני עוללים ויונקים יסדת עו" (תהלים ח' — ג') ואין עזו אלא תורה (ובתלים ק"ז).

לפרשת בא
החכם הוא לבי" (י"ב — ב) דהנה עיקר האבי"וים בזה המה חלב, הכבד, והמח, אותיות לבן ובספר פרשת עקב מובא ברש"י (י"א — י"ג): אשר אנכי מצוה אתכם היום" — שיהיו עליכם חרשים כאלו ששעמם בו ביום", מזה כי על הכר יסאל מוטל החובה להרגיש בעצמו חסיד ונאבדיו העתיקים שהתורה והמצוותיה המה תמיד מדרישם, וזה מרמז הכתוב, החרש הזה לבני, חרשותו נמוך לב, כבד, מזה, מה שיש לחפש, על כן בסיס הנוראים כשנפגשים לחסל מנביהים את הקול מניגון של התעוררות, בכדי להזכיר ולהזכיר על חובת לבם שהם אותיות מלך, וישן שכלו היום כל אחד לפי מדרגתו הוא מתעלה במסדר השנה, מתחילין בראשונה במה המלך ואחריו כל לב וכבד.

לפרשת שלח
לא ימים עמור הענן יומם ועמוד האש לילה ללוי העם" (י"ג — כ"ב). הכתוב כרמז להאדם שלא ימים מלאכתו מלאכת הקודש ולא יכנס לבני יאוש, שיה מסל הענן, ימים מעורפלים ובהם חול, יהיה חסוד נמצא במצב כזה ולחוש, עמוד האש כשהוא נמצא במצב כזה שהיה אור גדול לפניו, יתגלגל לחשוד, כי ברגע קט יגול ד' טול ממנו אור הצלחתו, וכמאמר החכם מכל אדם, אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד י" (משלי כ"ז — א). לפני העם — בדרך זה ודיוך את העם, ואז לא יטו מדרכי התורה.

ואתה חכם את מסד" (י"ד — ט"ז). דהנה הקי' דוש בירד הוא שאלו, מה זה בירד, והשיב מ"ט, נאמר, ויאמר אליו ד' מה זה בירד ויאמר משה" (שמות י" — ב), יש להגלים בתשובתו של רבנו משה, כי השיב, כי יש לו המדה של עניוה ושלמות כפירוש של רש"י (כתובות י"ז — י"א) על מספרו לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הכריות, רש"י לעשות לאיש ואיש כדוגנו, ולהתנהג כזו ריש וראשון לרכש מדה עננה כי כללו של דבר דרכו של בעל גאווה להתעקש ולעמוד על דעתו, והיינו משה שיש בו המדה לנטות עצמו ולשמוע דעת אחרים, חסי' דים מספרים כי אלל "היטב" (הצ' ר' יק"י חאל ויזא טיטלבוים מסיג) בא פעם, אהד מחלטינו לקחת ברכת המפרדה, ויצא לדרך לקבל משה רבנו נאחח העיירות, שאל אותו הרבי, אתה נוסע — לפני השון האידית המדור' ברת במחן באמארוש משמע, אם יוצא לדרך בעלות השחר, הובן התלמיד, כי רבו רוצה לתור' הירד על מה שאמר חז"ל (פסחים ב', תענית י"ד): לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב, רש"י: תיוצא לדרך יכנס ערביה לבית מלון, בעוד המה הורחח, ולמחר יסתין עד הנץ החמה ויצא", הדיק כמסד ראה, כי התלמיד אינו יורד לעומק כוונתו, הכביר לו, שי שאלתו היא, אם הוא רשע המדה נעלות "בענין" באידית משמע גם כן לנטות עצמו ולשמוע דעת אחרים ולא להתעקש לעמוד על דעתו, כי רק אז יש לו לקחת את יסד לו שם חיו חיי שלחה, ומזהו לא היה רק מבי שהוא עניו, וזהו כוונת הפסוק בכאן "ואתה", הוצי אתה, הרם את מסך ההתרומם ולא להשאיר במחנה מטה, כי השעה צריכה לך. "היום אתם יוצאים" (בשלת ט"ז — כ'), דהנה אם האדם נטל להיות בו מדה הגאווה, אז יזכור מה שאמר חז"ל: "מאד מאד הנה שפלי' רות, שיקח אנוס רמה" (אבות ד', משנה ד') וזהו באם וירם אף חולעים.

***

לפרשת תרומה
א"עצז והיה אלקים עמך" (י"ח — י"ט). עצתי תחקים "שית"י ד' לנגיד תמיד" (תהלים ט"ז — ח), ובזה טעון סוד הצלחת האדם, העצה השבוה ביותר לאדם להוציא מכל המסברים ויהי אלקים עמך" (תהלים).

איתן אריה

ליקטים מעזבוננו של הרב הגאון ר' אברהם ארי' רוזן זצ"ל

תשובה נ"ט
נשאלתי אי צריכתי לכרוע בברכה מעין ז', והשבתי דאין צריכתי לכרוע שם, דלפי מ"ש בברכות ל"ד ובש"ס סי' קי"ג דאלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף, כהוראה תחלה וסוף, משמע דוקא בכ"י כות שיכול לשחות גם בסוף שוחה בתחלה, אבל כאן דאין שחי' בסוף גם בתחלה אין לש' חות. ועי' באה"ח סי' קי"ג ועי' שם ובסדר היום סוף כונת שפי' שהכריות הן ר' באבות תחלה וסוף וכן בהוראה שצריך לכוין בשמחה אותיות של השם אקני' והיו' לשלב זכ"י לחבר את הארץ עשה איך

חסידים מספרים

כאשר נתפרסם בעולם שמעו של הרב הגדול ר' בער מעטו"ש, רצה הצדיק ר' מנחם מפר"ח לילאן לנסוע אליו לראותו, וכאשר נסע מביחו אמר לחשופו שכשירחוק עתים ויגיעו לתקופות שאין מכירין אותו לא יקראוהו רבי, שאל אותו המושש, והאין אקרא לנט בשמחה? אמר לו הצדיק, תקרא אותו ברוך, וכן עשה. וכאשר נכנס עם השמש, הושיט לו ה"ר גיד את ידו ואמר לו שלום עליכם ר' מעטו"ש מפרומישלאן, אמר המושש להטו"ר: זה הנאש, אין שמו מעטו"ש, אמר הטו"ר: כל העולם קוראים לי המניד הגדול, ואין יחיתי מניד גדול, שכאשר עולה על רעיון הרב ר' מעטו"ש בביתו, לנסוע אליו, ואני לא ארגיש זאת תיכף, מה אתה אומר, האין שמו נקרא? אמר לו המושש: ברוך, אמר הטו"ר: גם ברוך יתיה.

דיעות

הפרופ' נפתלי צור-סיני ז"ל
בירושלים הלך לעולמו בגיל של 87 שנים הפרופ' נפתלי צור-סיני, אחד מהידידים המופלגים בשפה העברית שבתקופתו, אחרי שגמר באופן מצוין את לימודיו באוניברסיטת וינה, שימש שם כמרצה בשנות 1913 — 1919. בפרק זמן זה פורסם מספר חיבורים לשונאים שמשכו אליהם את לב המומי חים.

משנת 1933 כהן כראש הק' טרד העברית באוניברסי' סה בירושלים, עשרים שנה היה נשיא האקדמיה לשפת עבר.

שיחות עם גטה
הספר "שיחות עם גטה" מאת עקראמן אחד מהספרים היסודיים בספרות הגרמנית — יצא לאור בתרגום עברי מופלא. הספר הופיע בהוצאת מכון ביליאק בירושלים, המתרגם הוא צבי ויסלאבסקי אשר תירגם גם את כתבי שופ"ר האואר ושל פרויד.

חודש של הספר העברי
16 בנובמבר עד 16 דצמבר מתקיים בארה"ב חודש של הספר העברי, יושב ראש

כירון האבות אי משום הא לא אריא דזה אינו הטעם לכרעה דגם בהוראה ג"כ שוחין אף דאין מוכירין האבות וח"ו לומר ששוחין מפני האבות רק הטעם באבות תחלה וסוף הוא כמי שבא לפני המלך מוכיר מוכר וכו' ולפניו בכאור טרם שיו' כיר שבוה וגם אח"כ ואח"כ חרשה במקום טלא אמרו הכ' מים ואדרבה כבר אמרו ע"ז שהוא מנוגד וכמ"ש הרמ"א ושא"מ בס' קי"ג ועי' בש"ז ובמס"ס סי' קי"ג וקכ"ה וקכ"ז דעיקר התקפדה היא בברכה הפותחת בברוך, ועי' א"ח סי' רס"א שאין לשחות אלא במקום קליט סק"ו כשם הליה שהכור ע"ם בברכה התורה טועים הם שאין לשחות בברכה אלא לכבוד בתורה והביא כן בשם הלבוש ויל' והרי הראשונים שמאז ק' ברכות שכל יום מנאו בחוכן גם ברכת יראו עינינו אבל ברכת מעין שבע לא מנאו כלל לענין השלמת הברכות בשבת ועי' שפלי הלקט השלם סי' א' וס"ט.

הק' אברהם ארי' האב"ק מלטישען

שה, וביבליוגרפיה מאת ז"אסר על עיניו קהירה של המשורר באנגלית.

אוקטובר 43

אלכסנדר גינסבורג
למוזיקר כללי של המועצה המרכזית של יהודי הרפובל, הפדר, גרמניה נבחר אלכסנדר גינסבורג, שפעל במש עשרה שנים האחרונות בהנה"לת הקהילה היהודית קעלן, וגם במועצה המרכזית, כאיש פעיל בתחום העקומני, מקבל את התפקיד הנזכר אחרי פטירתו של הד"ר ה. ג. וואן דאם.

השפה העברית

לפי המחקר שתרב חיים רבין חיבר לא מזמן, כוללת הש' פה העברית 60 000 מלים, התנ"ך כולל 8 000 מלים ומתן רק אלפים מופיעות בו רק פעם אחת. לא 14 000 מלים אחרות, מקורן בספרות הרב' נית של ימי הביניים. במשך 90 שנה נזמן שאלעזר בן יהודה הירש את השפה העב' רית, נוצרו עוד 15 000 מלים חדשות, ורבות מהן מנוגחים טכניים.

ליום הולדת ה-75 של מרגליו שפרבר המנוח

ליום הולדת ה-75 של מרגליו שפרבר, פורסם בעתון "אל-עצמי" ידישע והאנצ'ור "טונג" המופיע בדיסבורף מאמר מפורט על אישיותו, על מפעלו השיריתית וכמ' תורגמן.